

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені
Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра менеджменту та адміністрування

(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня

бакалавра

(назва освітнього ступеня)

на тему: Аналіз розвитку сфери культури в громаді, на прикладі
Золотопотіцької селищної ради

Виконала: студентка 4 курсу, групи БА-41
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

(шифр і назва спеціальності)

(підпис) Кравчук В. С.
(прізвище та ініціали)

Керівник Шведа Н.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль Мосій О. Б.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завідувач кафедри Сороківська О. А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент Дудкін П.Д.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль
2023

АНОТАЦІЯ

Кравчук В.С. Аналіз розвитку сфери культури в громаді, на прикладі Золотопотіцької селищної ради.

Кваліфікаційна робота бакалавра: 69 сторінок, 32 рисунки, 13 таблиць, 4 додатки, 39 літературних джерел.

Предмет дослідження – теоретичні і практичні аспекти діяльності територіальної громади у сфері культури.

Об'єкт дослідження – діяльність Золотопотіцької територіальної громади у сфері культури.

Метою роботи є визначення пріоритетних напрямів покращення діяльності в сфері культури Золотопотіцької територіальної громади.

Методи дослідження – теоретико-методичний аналіз; фінансовий аналіз; узагальнення та порівняння; методи аналізу й синтезу та інші методи.

Здійснено аналіз стану функціонування Золотопотіцької територіальної громади в культурній сфері; досліджено пріоритетні напрями вдосконалення культурного життя Золотопотіцької ТГ; розроблено перспективні проекти та заходи для покращення функціонування культурної сфери в громаді в рамках стратегії культурного розвитку.

Ключові слова: культура, територіальна громада, управління, органи місцевого самоврядування, напрямки покращення культурної діяльності.

SUMMARY

Kravchuk V.S. Analysis of the field of culture development in the community (Zoloty Potik village council as a case study).

Bachelor degree thesis consists of 69 pages, 31 pictures, 13 tables, 4 appendices, 38 references.

The subject of investigation is theoretical and practical aspects of the territorial community activity in the field of culture.

The object of investigation is the activities of the Zoloty Potik territorial community in the field of culture.

The aim of the investigation is to determine the priorities for improving Zoloty Potik territorial community activities in the field of culture.

The methods of investigation theoretical and methodological analysis; financial analysis; generalization and comparison; methods of analysis and synthesis and other methods.

An analysis of the state of functioning of the Zoloty Potik territorial community in the cultural sphere was carried out; the priorities for improving the cultural life of Zoloty Potik TC were investigated; projects and measures have been developed to improve the functioning of the cultural sphere in the community within the framework of the cultural development strategy.

Key words: culture, territorial community, management, local self-government, directions for cultural activities improving.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ В ГРОМАДІ.....	7
1.1 Суть культури і культурної діяльності.....	7
1.2 Особливості розвитку культури в громадах України.....	11
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ В ЗОЛОТОПОТІЦЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	19
2.1 Загальна характеристика діяльності Золотопотіцької селищної ради як керівного органу Золотопотіцької територіальної громади.....	19
2.2 Аналіз стану культури в Золотопотіцькій територіальній громаді і заходів в сфері культури, які проводились Золотопотіцькою радою.....	25
РОЗДІЛ 3 ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ПОКРАЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ КУЛЬТУРИ В ЗОЛОТОПОТІЦЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	39
3.1 Формування стратегії розвитку культури як напрямку покращення функціонування культурної сфери в досліджуваній громаді.....	39
3.2 Створення Комунального закладу «Школа мистецтв» Золотопотіцької селищної ради.....	48
РОЗДІЛ 4 БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ.....	55
4.1. Актуальність безпеки життєдіяльності людини.....	55
4.2. Охорона праці в Золотопотіцькій селищній раді.....	58
ВИСНОВКИ.....	61
БІБЛІОГРАФІЯ.....	64
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Підґрунтям, що забезпечує глибину та багатство національного досвіду, має інтегруючий вплив та є важливим бійцем у війні, яка зараз точиться на території нашої держави, є культура. В умовах реформи децентралізації забезпечення та надання культурних послуг на місцевому рівні повністю перейшли до повноважень органів місцевого самоврядування. Тобто основою розбудови культури є громада. Це вимагає пошуку напрямів ефективного розвитку культури на місцевому рівні, що матиме позитивний вплив на всі сфери життя громади та суспільства в цілому, тому є дуже актуальним.

Теоретичні та практичні аспекти про культуру, щодо діяльності у культурній сфері, розвитку культури у громадах вивчалися багатьма вченими та подані у багатьох роботах та публікаціях. Зокрема такими теоретиками і практиками є Музальов О. О [4], Філіна А. П. [5], Назаренко Ю [6], Драгомирецька Н.М., Дружинін С.С., Думинська С.В., Жилавська Р.П., Ковальова Ю.В. [7], а також інші.

Мета – визначення пріоритетних напрямів покращення діяльності в сфері культури Золотопотіцької територіальної громади.

Завдання роботи:

- аналізування сутності культури та особливостей її розвитку в громадах;
- аналізування стану функціонування культури та впроваджених культурних заходів у Золотопотіцькій територіальній громаді;
- формування стратегії розвитку культури як напряму покращення функціонування культурної сфери в Золотопотіцькій територіальній громаді;
- створення Комунального закладу «Школа мистецтв» Золотопотіцької селищної ради.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні аспекти діяльності територіальної громади у сфері культури.

Об'єкт дослідження – діяльність Золотопотіцької територіальної громади у сфері культури.

Методи дослідження: теоретико-методичний аналіз; фінансовий аналіз; узагальнення та порівняння; методи аналізу й синтезу та інші методи.

Практичне значення результатів роботи полягає в тому, що вони можуть бути впроваджені Золотопотіцькою селищною радою у культурну діяльність Золотопотіцької територіальної громади.

Інформаційна база дослідження: наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-науковців, посібники, навчальні підручники, монографії, нормативно-правові матеріали, інтернет-джерела, дані із веб-сайту Золотопотіцької ТГ, різноманітна звітність Золотопотіцької селищної ради за 2021-2022 роки тощо.

Структура та обсяг дослідження: Робота складається зі вступу, чотирьох розділів і висновків. Містить 69 сторінок тексту, 31 рисунок, 13 таблиць, 4 додатки, 38 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ В ГРОМАДІ

1.1 Суть культури і культурної діяльності

Сучасна людина є невід’ємною частиною суспільства. Людське суспільство дуже різноманітне і не останню роль при формуванні цього різноманіття належить культурі. Культура – це те, що формує народ як націю.

Неоднозначним є саме поняття культури. На даний час налічуються десятки визначень культури. Зазвичай розуміють як власне культуру рівень духовного розвитку суспільства чи народу, досягнення у різних видах діяльності (мистецтво, мораль, наука, мова, релігія, педагогіка, освіта, філософія, виховання, етикет, звичаї, право, державний устрій і лад тощо), що відображають розвиток людини, соціуму [1].

Саме слово культура походить з латинської мови, від слова *colō* і частинки *-ere*, які разом носять значення «культивувати». Цицерон, давньоримський оратор, застосовував до розвитку душі (як філософської категорії) сільськогосподарську алегорію, цим самим ввівши термін «оброблення душі» - *cultura animi*. Вчений бачив, що культура спричиняє еволюцію людини як громадянина, сприяючи нівелюванню різноманітних проявів дикунства [2].

Культура та діяльність, пов’язана із нею, дозволяють створювати «втілені цінності», які допомагають людині відобразити себе, своє місце, свої інтереси і свої цінності. Разом з тим культура є продуктом діяльності людини, проте не вся діяльність людини є культурною і веде до формування культури. Дуже часто діяльність може бути направлена на руйнування культури, породжуючи культурну і духовну кризу суспільства. Саме тому важливим є розуміння сутності культурної діяльності та виокремлення тих видів діяльності людини, які сприяють розвитку культури.

Під культурною діяльністю, або як ще її можна назвати діяльністю у сфері культури, варто розуміти направлену на створення, поширення, популяризацію,

демонстрацію, використання та збереження культурних цінностей та благ творчу, наукову, інформаційну, розважальну, бібліотечну, господарську, музейну, культурно-дозвіллеву діяльність, яка служить для задоволення культурних потреб громадян [3].

Іншими словами, культурна діяльність передбачає творчість і створення людиною чогось нового, такого, «чого не було в природі і що не могло б виникнути за її власними законами» [4].

Культура і культурна діяльність є основною силою суспільства, яка визначає історію, традиції, мистецтво, самобутність кожного народу. Вона дозволяє накопичувати досвід та знання про світ. Разом з тим культурна діяльність є процесом, що постійно рухається і змінюється, що стимулює змінюватись і розвиватись людину. Саме культура і залучення до культурної діяльності дозволяють людині стати особистістю. Культурна діяльність є невичерпним джерелом для розваг, навчання та обміну досвідом. Музеї, концерти, театри, виставки, кіно сприяють об'єднанню людей та зростанню толерантності суспільства.

У культурній сфері виділяють такі основні види діяльності [3]:

- створення, виконання, тиражування, поширення (розповсюдження шляхом продажу, публічної демонстрації, публічного показу, публічного сповіщення, надання доступу тощо) та популяризація творів літератури і мистецтва;
- створення, збереження, охорона, використання та популяризація національного культурного надбання;
- проведення наукових досліджень у сфері культури, літературна і художня критика, кінокритика;
- організація відпочинку і дозвілля громадян;
- вироблення креативного продукту;
- навчання різним видам мистецтв та підготовка кадрів для сфери культури.

Культура і культурна діяльність дозволяють піднести життя людини над обставинами та усвідомити різницю між фізіологічним життям і духовним життям. Людська потреба жити і при цьому діяти, рухатись вперед є продуктом розвитку

культури і базисом для творчої діяльності, а також для вдосконалення культури і культурної діяльності. Культура сприяє перемозі духовних цінностей над тваринними інстинктами, адже культурна діяльність людини – це передусім розумова і емоційна діяльність. Разом з тим розум й емоції є продуктом культури і формується під час занурення людини в культурне життя. Все це сприяє соціалізації людини та набуття соціального досвіду. Але не потрібно забувати, що культура і культурна діяльність направляють життя і соціалізацію людини. Насправді, кожна людина вибудовує своє особисте життя (і не тільки), враховуючи соціальні умови суспільства та засвоєні із вихованням культурні установки.

Таким чином, у сучасному суспільстві окрім виробництва матеріальних благ існує сфера духовного виробництва, котра сприяє формуванню культурних цінностей, їх поширенню і зберіганню з метою підвищення духовного розвитку громадян. Культурна сфера впливає на всі інші сфери життя суспільства, одночасно перебуваючи під їх впливом.

Практичне значення культури і духовності для сучасного суспільства полягає в тому, що дана сфера в усіх країнах функціонує і розвивається під керівництвом держави. Держава приймає закони у сфері культури та використовує інші різноманітні важелі (наприклад, адміністративні, політичні, економічні чи фінансові). Іншими словами, в країнах діють закони, що регулюють «діяльність системи освіти і науки, засобів масової інформації, охорону культурної спадщини, охорону авторських прав як у сфері науково-технічної, так і художньої творчості» [5].

До культурної діяльності в державі тією чи іншою мірою залучені всі. У сфері культури суб'єктами діяльності виступають [3]:

- держава в особі уповноважених органів виконавчої влади;
- територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування;
- професійні творчі працівники;
- наукові працівники, зокрема, музейних, бібліотечних закладів, історико-культурних заповідників, архівних установ;
- педагогічні працівники закладів освіти сфери культури;

- митці, які працюють на засадах мистецького аматорства;
- працівники культури;
- заклади культури, заклади освіти сфери культури, а також підприємства, установи та організації всіх форм власності, статuti (положення) яких передбачають провадження діяльності у сфері культури;
- окремі громадяни, об'єднання громадян, які провадять діяльність у сфері культури.

Разом з тим в сфері культури і культурної діяльності почали застосовувати поняття «культурна послуга». Культурна послуга – «це дії фізичних та/або юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямовані на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій» [3].

Ще важливим поняттям, на яке варто звернути увагу при розгляді суті культурної діяльності і культурних послуг є «мінімальні стандарти забезпечення населення культурними послугами». До них належать: «базовий набір культурних послуг; вимоги до ресурсного забезпечення базового набору культурних послуг; показники та критерії оцінки якості надання культурних послуг» [3]. Хоча в трактуванні набору є ще багато неточностей, які не визначені законом, зокрема набір властивостей, притаманних результату і процесу надання культурної послуги, є підґрунтям існування здатності до задоволення певних потреб отримувачів культурних послуг, визначає власне якість культурної послуги [6].

Разом з тим при визначенні набору базових культурних послуг вказано як послуги можуть бути безоплатні, а які платні, зокрема «безоплатний доступ до читання та інформації, а також можливостей для творчого самовираження. Натомість на основі співоплати надається доступ до кінофільмів, музейних предметів та мистецької освіти» [6].

З досвіду ЮНЕСКО в сфері сприяння державно-громадянському партнерству у в творчій і культурній царині бачимо, що її не слід розглядати як субсидії, тому що це вкладення та інвестиції в людський розвиток. Нинішня

позиція ЮНЕСКО щодо побудови цього виду партнерства базується на збірному сприйнятті культури. У ньому йдеться про те, що культура має бути в центрі стратегій розвитку, оскільки культура формує стосунки людей та визначає їхню поведінку з іншими людьми в суспільстві та навколишнім світом, включаючи природне середовище [7].

Головний задум сучасного партнерства між державою та громадянами базується на загальносвітовій ідеї про те, що шляхом сприяння традиціям, культурним благам і послугам (що в свою чергу сприяють створенню прибутку, робочих місць), унікальній ідентичності (ЮНЕСКО) культурні ресурси громади можна перетворити на економічне багатство. Сприяння культурній діяльності, інвестиції у збереження культурних цінностей, розвиток традиційних знань і навичок, які люди удосконалюють під час довготривалого процесу пристосування, є ефективним засобом зміцнення стійкості в екології та соціального розвитку громад також [7].

Таким чином, культура і культурна діяльність є дуже важливими при формуванні як особистості, так і суспільства. Вона є невід'ємною частиною розвинутого суспільства і допомагає рухатись вперед із одночасним збереженням досвіду поколінь.

1.2 Особливості розвитку культури в громадах України

На основі вивчення ЗУ «Про культуру», можемо стверджувати, що поряд із державою у сфері розвитку культури та її підтримки значна роль відводиться громадам і їх посадовим особам. При цьому саме від посадовців значно залежить напрям і рівень культурного життя громади.

Відомо, що основним завданням децентралізації стає не просто створення громад чи підвищення рівня їх спроможності, а також формування культури і ведення культурної діяльності в них. Підтримка територіальної громади та всебічне сприяння їй у виявленні локальної ідентичності, таких як історична, культурна, етнічна, турбота про культурну спадщину та її охорона, сприяння розвитку освіти у сфері мистецтва і власне функції культури, туризму і мистецтва відносяться до

юрисдикції органів місцевого самоврядування [8]. Це пов'язано з тим, що саме громади і їх жителі якнайточніше розуміють особливості і проблеми власної культурної спадщини, формування і підтримки культурних традицій, популяризації цінностей тощо. Не менш важливими стають проблеми підтримки і реконструкції культурної інфраструктури, адже саме громади як ніхто розуміють власні проблеми і можливі шляхи їх вирішення.

Насправді, децентралізація передбачає паралельну реформу у сфері культури. І першим кроком для цієї реформи стає розподіл повноважень щодо управління об'єктами культури між різними рівнями влади. До повноважень органів центральної влади належать державні або національні заклади культури, Український культурний фонд, інститути в галузі культури та вищі навчальні заклади; до відповідальності на регіональному рівні, тобто обласному, відносяться концертні та театральні заклади, бібліотечні установи, мистецькі зали (палаци мистецтв) та інше; а вже на рівні територіальних громад – багатофункціональні культурні центри [6].

Таке закріплення прописано в паспорті «Реформи децентралізації в галузі культури». У ньому визначено, що населення потребує якісних та доступних кожному культурних послуг. згідно плану, що прописаний у паспорті, реформа не розпочалася. Терміни її реалізації були заплановані на 2017-2020 роки, але власне втілення почалося дещо пізніше – у 2019 році, та вже повноцінно проводилась в 2019-2021 роках [6]. Впровадження реформи децентралізації в секторі культури мало три етапи. Перший етап – затвердження стандартів, прийняття законодавчої бази, аналіз існуючої мережі закладів культури на різних рівнях, створення типових моделей для «Центрів розвитку громади», контроль при бюджетному формуванні. Другий – передача бюджетних установ культури, виконання затверджених стандартів та моніторинг, впровадження цільових програм для забезпечення кадрового розвитку (створення програми «Освітня академія культурного менеджменту»), розробка стратегій розвитку культури на територіях. Третій етап включає вже власне перепідготовку кадрів на новоствореній програмі, а також більшість заходів, що входили і до другого етапу [9].

Індикаторами, за допомогою яких визначатиметься ефективність реформи є [9]:

- зменшення рівня злочинності на даній території;
- кількість новостворених робочих місць в сфері;
- відсоток дітей, які відвідують заклади культури на постійній основі;
- власні надходження на утримання культурних закладів тощо.

Робота по розвитку і підтримці культури має починатись з дій жителів і посадових осіб громади. Перш за все органи місцевого самоврядування для того, аби як належить забезпечити розвиток культури громад на місцевому рівні, складають, а згодом затверджують «Програми соціально-економічного та культурного розвитку громади», а також інші цільові програми у сфері культури, вказують в них головні напрямки розвитку культури громади та відповідні заходи в їх межах. Разом з тим підтримка і розвиток культури в громаді мають на меті створити базу для майбутнього громади, підвищити рівень життя мешканців, сформувати імідж, який буде приваблювати як жителів території, так і сусідів, адже цікаві культурні заходи – це основа для гуртування жителів та велика принада для туристів, що стимулює громаду рухатись вперед [8].

Проте розвиток культури в громаді – це не відокремлений процес. Культура в громаді – це розвиток і інфраструктури, яка допоможе громаді досягати її цілей в культурній сфері.

З проблемами збереження культурної спадщини і розвитку культури громада не має залишатися на одинці. Українська влада виділяє значні кошти для культурних інституцій і культурних проєктів в громадах. Окрім того, допомогти можуть багато різних донорських і тренінгових програм, як українських, так і закордонних.

Наприклад, зараз в Україні діє така програма, яка за допомогою тренінгів та різноманітних освітніх методів сприяє розвитку лідерських якостей в управлінців територіальних громад, що компетентні за родом своєї діяльності в сфері культури. Назва цієї програми – Академія культурного лідера. З ідеєю культурного проєкту учасники вступають на навчання, а після його проходження випускаються, маючи

на руках вже готовий план дій, та за його допомогою легко можуть правильно вибудувати стратегію, вербувати аудиторію, здійснювати керівництво та розвиток проєкту. З академією культурного лідера співпрацюють такі партнери: Міністерство культури та інформаційної політики України, Goethe-Institut в Україні а також Інститут культурної політики [8].

Окрім цього спільно з ОДА була розроблена програма, що має на меті розкрити внутрішній потенціал регіонів. Дуже важливим пунктом цієї програми є розвиток центрів культурних послуг. Здійснення перетворення великої кількості різних закладів культури, таких як бібліотеки чи клуби, в центри, що на основі новітніх методик надаватимуть культурні послуги населенню, приваблюватимуть якісним продуктом діяльності. Прикладом таких центрів є кіноточки чи онлайн-бібліотеки [8].

Український культурний фонд реалізує інституційні програми та грантові проєкти і виділяє кошти, що підтримують на території всієї України культурні інвестиції.

Україна також розпочала програму «Велика реставрація» для відновлення пам'яток культури по всій Україні, всіх її регіонах. Проєкт «Велика Реставрація» діє у рамках президентської програми «Велике будівництво» та включає реставраційні, консерваційні, ремонтні роботи на пам'ятках та різних об'єктах культурного значення, включаючи замки, інші фортифікаційні споруди, палацові та паркові комплекси [8].

Впровадження програми, що заплановане з 2021 по 2023 роки сприяє перетворенню на один з головних ресурсів розвитку нашої країни матеріальної культурної спадщини, окрім того допоможе зробити її туристичною родзинкою та вдосконалити базу для належного виховання майбутніх митців. Це дуже велику значимість має для розвитку культури на локальному рівні. Впровадженням цієї програми та забезпеченням її діяльності займається Міністерство культури та інформаційної політики [8].

Проте подальше впровадження реформи в сфері децентралізації культурної діяльності громад і ведення громадами активної культурної діяльності може спонукати появу таких проблем:

- брак фінансових ресурсів – для проведення культурних заходів, для підтримки і реконструкції культурної інфраструктури тощо потрібні кошти, котрі у власних бюджетах знайти нелегко. Проблему дещо можуть вирішити грантові програми та підтримка із державного бюджету, проте цього може бути замало, бо деякі громади не вважають культуру пріоритетним напрямом розвитку;

- брак фахівців – щоб заходи проводились на належному рівні, потрібні висококласні фахівці. Але їх може не бути по різних причинах, до яких не останнє місце займатиме невисока зарплата;

- територіальна доступність – це може стати проблемою через те, що більшість заходів місцеві посадовці надають перевагу проводити в центральному населеному пункті громади, що не дозволяє відвідати їх мешканцям інших (віддалених) населених пунктів по різних причинах.

Разом з тим проведення різних культурних заходів дозволяють отримати такі переваги громадам:

- об'єднують і гуртують людей;
- допомагають створити стійке відчуття «ми»;
- сприяють соціальній інтеграції різних (за віком, статтю, національністю, віросповіданням тощо) жителів громади;
- розширюють можливості громади;
- сприяють створення додаткових робочих місць;
- розширюють можливості туристичної індустрії громади, заохочуючи відвідати цікаві події чи локації.

В умовах війни громадам довелося внести багато змін в звичне життя. Ці зміни не оминули і сферу культури. Воєнні дії негативно вплинули на багато складових розвитку культури, зокрема, стала перешкодою для впровадження різних ініціатив, проєктів, що є стратегічно важливими для мешканців. Також погіршилася ситуація з фінансуванням, оскільки більшість ресурсів направлені на

оборонне забезпечення і це є пріоритетною сферою на даний час. Кошти виділяються тільки на критичні потреби для функціонування галузі. Це зумовило нестачу фінансування для проведення багатьох заходів, їх кількість в рази зменшилася порівняно з попередніми роками, довелося скасувати багато фестивалів тощо [10].

Змін зазнало і використання будівель, в яких розміщуються культурні установи. Оскільки зараз дуже важливим є підтримка нашої армії і допомога внутрішньо-переміщеним особам, вже від початку повномасштабного вторгнення, приміщення будинків культури та інших подібних закладів активно використовуються як центри волонтерства, у них за необхідності облаштовуються прихистки тощо [11].

У той же час через такі причини, як мобілізація, вимушене переселення, низька заробітна плата, спостерігається відплив працівників у різних ланках сфери культури. Окремі управлінці в культурному сегменті перенесли фокус своєї роботи на волонтерство та допомогу на передовій, а замість культурно-мистецьких займаються зовсім інші проектами [12].

Також на даний час дуже важливо є слідкувати за пошкодженням об'єктів і закладів культури, релігійних та культових споруд, історичних та культурних пам'яток, а також моніторити шкоду об'єктам нематеріальної культурної спадщини. Це завдання покладене на органи місцевого самоврядування. Особливо необхідним це є на територіях на яких відбуваються бойові дії, чи, які постраждали і далі страждають від жахливих злочинів, які коїть ворога [11].

За словами міністра культури та інформаційної політики України на даний момент в країні через війну пошкоджено або зруйновано понад півтори тисячі об'єктів культурної спадщини та культурної інфраструктури (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Пошкодження Храму Святителя Миколая в Авдіївці

Очевидно, що більшість влучань різною зброєю у ці об'єкти скоєно спеціально. Таким чином росіяни намагаються знищити нас через знищення нашої культури. Подібними до цих цілеспрямованих атак є спалення книжок українських авторів, їх заборона, викрадення та вивезення культурних цінностей, важливих документів з архівів. Цим ворог прагне заблокувати українцям доступ до культурної спадщини, русифікувати окуповані території. Ці дії є ознаками культурного геноциду [13]. Це ще раз доводить, що в культурі сила народу, нації, її загарбники бояться більше ніж армії, тому і намагаються всіма можливими способами знищити.

Зараз постає питання етичності проведення різноманітних культурних розважальних заходів. Зважаючи на ситуацію (щоденні жахливі втрати, смерті, руйнування) постає питання, чи доцільним є проведення певних культурних подій в тому форматі, що і в мирний час. Саме тому з'явилася гостра необхідність пошуку альтернативних варіантів проведення заходів, які не суперечили б моральним правилам і людяності, та форм взаємодії з аудиторією, що залежно від контексту та тривожного досвіду людей, не травмували б, а були розрадою, дали відчуття, що ми живі, нам є заради чого жити і за що боротися [12].

Можна стверджувати, що культура в час війни є особливо важливим бійцем проти російської навали. Вона зараз як ніколи потрібна, адже не тільки допомагає не зламатися морально, а й підтримує бойовий дух, дає сил йти вперед, надихає та

спонукає до дій, підживлює сили, веде до перемоги, і в свою чергу також є стимулятором економіки [12].

Партнерство в культурній сфері набуло величезного значення в умовах війни. Незважаючи на численні непоправні збитки та руйнування, які принесла війна, вона водночас як і будь-яка криза відкриває нові шляхи для розвитку, нові вектори та можливості. Нетворкінг, переборення комплексу неповноцінності, культурна дипломатія – все це і є складовими, що наповнюють нашу сучасну культуру. В цілому світі зараз приймають та підтримують українців, цікавляться нашою культурою, а ми в свою чергу можемо через її призму виражати себе як свідомо, морально та духовно розвинена нація, популяризувати власні цінності, надбані та виплекані предками впродовж віків [10].

Таким чином, розвиток культури і проведення культурних заходів в громадах варто розглядати з точки зору корисності для неї, зокрема і під час війни. При чому для визначення необхідних переліку заходів та переліку закладів для підтримки і реконструкції потрібно враховувати думку мешканців громади. Це дасть можливість підвищити рівень залученості жителів громади до культурних процесів і культурної діяльності громади.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ В ЗОЛОТОПОТІЦЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1 Загальна характеристика діяльності Золотопотіцької селищної ради як керівного органу Золотопотіцької територіальної громади

Внаслідок впровадження реформи децентралізації в Україні було утворено низку територіальних громад. На початку реформи вони мали назву об'єднані територіальні громади та створювалися на добровільній основі внаслідок волевиявлення мешканців певних населених пунктів. Таким шляхом спираючись на Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» 29 липня 2015 року утворилася і Золотопотіцька територіальна громада через об'єднання кількох рад: однієї селищної та семи сільських. На той момент до її складу входили одинадцять населених пунктів: селище міського типу Золотий Потік та села Возилів, Губин, Миколаївка, Костільники, Скоморохи, Сновидів, Сокілець, Соколів, Рублин та Русилів [14].

До Золотопотіцької територіальної громади 22 квітня 2020 року згідно розпорядження «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Тернопільської області» приєднані Космиринська сільська рада та Стінківська сільська рада. До їхнього складу відносяться села Космирин, Набережне, Млинки та Стінка. Таким чином на сьогодні територіальна громада налічує 15 населених пунктів [14].

Карту громади подано на рис. 2.1. Розміщена дана громада на півдні Тернопільської області. З кінця 2020 року досліджена громада входить до складу Чортківського району (внаслідок укрупнення районів області). На півдні безпосередньо межує з Івано-Франківською областю. Цю межу у більшій частині визначає річка Дністер, що пливе глибоким каньйоном.

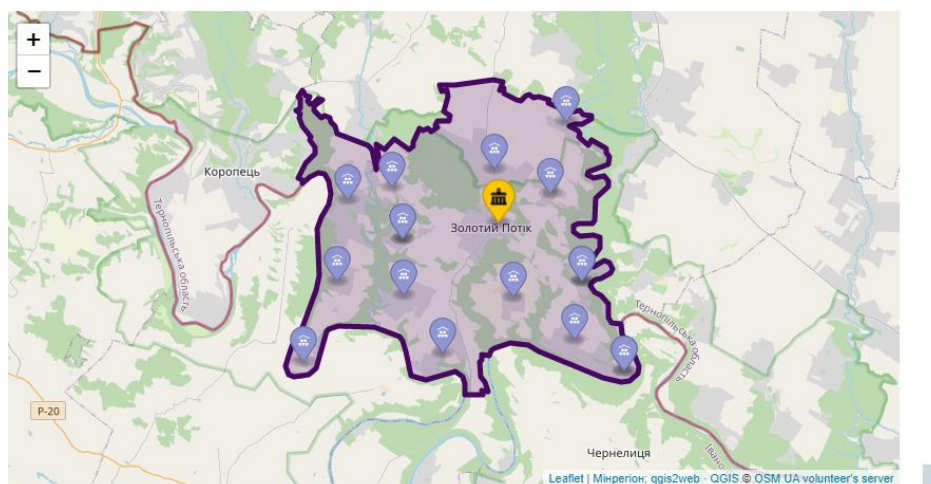

Рисунок 2.1 – Карта Золотопотіцької територіальної громади

Адміністративним центром Золотопотіцької громади є Золотий Потік – селище міського типу, яке розташоване на відстані 91 кілометр на південь від Тернополя – обласного центру.

Загальна площа Золотопотіцької територіальної громади становить 16 007 га. Населення – 16 236 осіб (див. табл. 2.1) [14].

Таблиця 2.1 – Населення Золотопотіцької територіальної громади

Старостинський округ	Населення (осіб)
Золотопотіцька селищна рада	2724
Миколаївська сільська рада	789
Скомороська сільська рада	1083
Соколівська сільська рада	2173
Стінківська сільська рада	3214
Костільницька сільська рада	1110
Космиринська сільська рада	2099
Сновидівська сільська рада	1972
Возилівська сільська рада	1072

Символіка Золотопотіцької ТГ – герб, був затверджений рішенням сесії Золотопотіцької селищної ради 7 скликання 2019 року (див. рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Герб Золотопотіцької територіальної громади

В громаді нараховується 68 закладів, які утримуються за рахунок бюджету Золотопотіцької селищної ради [15]. Детальніше види закладів подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Заклади, що утримуються за рахунок бюджету органу місцевого самоврядування

№з/п	Назва	Кількість
1	Заклади культури	25
2	Дошкільні навчальні заклади	13
3	Фельдшерсько-акушерські пункти	10
4	Загальноосвітні навчальні заклади I-III ступеня	5
5	Загальноосвітні навчальні заклади I-II ступеня	4
6	Загальноосвітні навчальні заклади I ступеня	4
7	Амбулаторії, поліклініки	3
8	Заклади позашкільної освіти	2
9	Лікарні	1
10	Станції швидкої допомоги	1
	Загальна сума	68

Золотопотіцька територіальна громада бере участь у навчанні в DESPRO – Школі місцевого самоврядування (що є швейцарсько-українським проектом, який надає міжнародну технічну допомогу, допомагаючи реформувати місцеве самоврядування), також брала участь у Програмі DOBRE протягом п'яти років

(програма допомагає підтримувати та стимулювати сталий економічний, екологічний та соціальний розвиток ТГ) [16]. Стала учасником третього етапу Фази впровадження Програми «U-LEAD з Європою» у 2019 році, через рік підписали Угоду про партнерство та отримали матеріальну, інституційну та технічну підтримку [14].

Цілі, пріоритети та напрямки довгострокового розвитку Золотопотіцької ТГ до 2026 року визначає Стратегія розвитку Золотопотіцької об'єднаної Територіальної громади на 2018-2026 роки. Стратегія впроваджується в межах партнерства між громадою, бізнесом та владою, де кожен з учасників, зайнявши власну позицію та знайшовши інтереси, може зробити внесок у розвиток, що відповідає його функціям та сфері діяльності [17].

Виборним представницьким органом місцевого самоврядування, який відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» представляє Золотопотіцьку територіальну громаду Чортківського району та здійснює від її імені та в її інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування, відповідальний за вирішення питань місцевого рівня є Золотопотіцька селищна рада. Вона розташована за адресою Тернопільська обл., Чортківський р-н, смт Золотий Потік, вул. Д. Галицького, буд. 124 (див. рис. 2.3, 2.4). На даний момент Золотопотіцьку селищну раду очолює Дем'янчук Уляна Тарасівна – в.о. селищного голови.

Рисунки 2.3, 2.4 – Золотопотіцька селищна рада

Порядок діяльності Золотопотіцької селищної ради, її посадових осіб та органів (скликання сесій селищної ради, організація засідань, роботи комісій,

призначення посадових осіб, підготовка та розгляд питань, інші дії, що виникають відповідно до компетенції та повноважень ради) здійснюється згідно чинного законодавства та визначається низкою таких законів як Конституція України, Закони України «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та іншими законами нашої держави.

У додатках А та Б подано штатний розпис селищної ради за 2021 та 2022 роки відповідно. Порівняння кількості працівників у відділах впродовж цих років можемо бачити у таблиці 2.3. Кількість працівників затверджена як на 2021 рік так і на 2022 складає 56 осіб. Порівняно з попереднім 2021 роком у 2022 загальна кількість штатних осіб не змінилася, проте їхня чисельність змінювалася у межах відділів, деякі підрозділи були укрупнені, або навпаки поділені на більшу кількість, також сформовані нові відділи та приєднано Центр надання адміністративних послуг як структурну одиницю Золотопотіцької селищної ради.

Таблиця 2.3 – Кількість працівників у відділах у 2021 та 2022 роках

Назва відділу	Кількість працівників		Зміни
	2021 рік	2022 рік	
Апарат ради	12	11	-1
Сектор «Служба у справах дітей»	0	3	+3
Відділ бухгалтерського обліку та звітності	3	3	0
Відділ організаційної роботи, діловодства та контролю	13	5	-8
Відділ з питань соціального захисту населення	3	4	+1
Відділ містобудування, архітектури, земельних ресурсів та комунальної власності	5	4	-1
Фінансовий відділ	4	4	0
Відділ «Центр надання адміністративних послуг»	не входив в загальний розпис	8	
Сектор з питань персоналу та юридичного забезпечення	0	3	+3
Відділ освіти, культури, молоді та спорту	9	9	0
Сектор з цивільного захисту, інформаційної роботи та оборонної роботи	0	2	+2
Відділ бухгалтерського обліку та звітності Відділу ОКМС	7	0	-7
Загальна кількість	56	56	0

На рисунку 2.5 представлено організаційну структуру управління селищної ради.

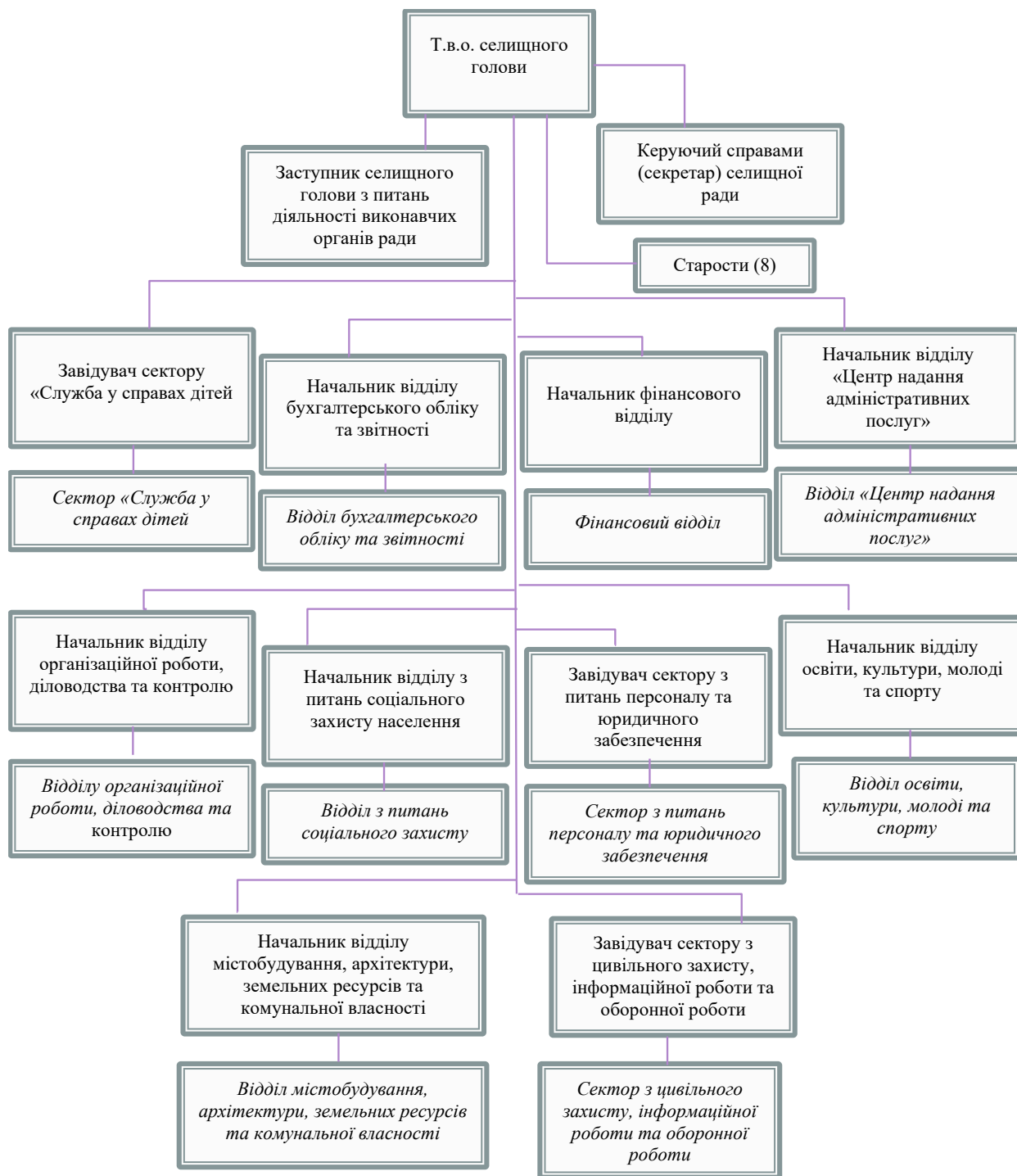

Рисунок 2.5 – Організаційна структура управління Золотопотіцької селищної ради

Проаналізувавши структуру, ми бачимо, що у Золотопотіцькій селищній раді є 11 підрозділів, які мають своїх начальників та по кілька працівників, а саме:

сектор «Служба у справах дітей», відділ бухгалтерського обліку та звітності, відділ організаційної роботи, діловодства та контролю, відділ з питань соціального захисту населення, відділ містобудування, архітектури, земельних ресурсів та комунальної власності, відділ освіти, культури, молоді та спорту, відділ «Центр надання адміністративних послуг», сектор з питань персоналу та юридичного забезпечення, сектор з цивільного захисту, інформаційної роботи та оборонної роботи та фінансовий відділ, а також апарат. 2 з цих підрозділів входять у загальну організаційну структуру управління, але є окремими юридичними особами, це фінансовий відділ та відділ освіти, культури, молоді та спорту.

2.2 Аналіз стану культури в Золотопотіцькій територіальній громаді і заходів в сфері культури, які проводились Золотопотіцькою радою

Золотопотіцька територіальна громада активно розвиває культурну сферу, створює умови для забезпечення гідного культурного, інтелектуального, творчого, духовного розвитку жителів. Це несе позитивний вплив на молодь – майбутнє нашої держави.

Фінансування закладів культури громади належить до повноважень Золотопотіцької селищної ради. На період 2021 року Золотопотіцькою селищною радою видатки у сфері культури були визначені в сумі 3 037 788 грн, які розподілені між різними аспектами культурної сфери, а на період 2022 року видатки на культуру склали 2 800 819 грн (табл. 2.4). При початковому затвердженні плану бюджету селищної ради на 2022 рік витрати на культуру і мистецтво були прийняті в розмірі 3546587 грн, але згодом після врахування змін протягом року вони склали вказану вище суму, останні зміни були внесені в листопаді 2022 року.

Таблиця 2.4 – Видатки селищного бюджету на культуру в 2021 та 2022 році

Видатки на	Загальний фонд (грн)		Спеціальний фонд (грн)		Разом (грн)	
	2021 рік	2022 рік	2021 рік	2022 рік	2021 рік	2022 рік
Забезпечення діяльності бібліотек	1 225 078	1 119 094	-	-	1 225 078	1 119 094
Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів	1 772 590	1 646 606	10 120	10 120	1 782 710	1 656 726
Інші заходи в галузі культури і мистецтва	30 000	25 000	-	-	30 000	25 000
Загальна сума					3 037 788	2 800 819

Порівнюючи 2021 і 2022 роки бачимо, що видатки на культуру значно скоротилися. Зокрема ці зміни були внесені в зв'язку з воєнним станом на території України та спираючись на Постанову КабМіну від 11 березня 2022 р. «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану». Але також і додалися видатки на статтю селищного бюджету «Проектування, реставрація та охорона пам'яток архітектури», та виділено суму у розмірі 19895 грн.

На 2023 рік Золотопотіцька селищна рада визначала на культурну сферу видатки в загальній сумі 2 701 870 грн (подано у таблиці 2.5), яка є дещо меншою у порівнянні з 2021 та 2022 роками [18]. Це зумовлено веденням війни в Україні, скороченням видатків на різні сфери розвитку тощо.

Управління культурою в громаді здійснює Відділ освіти, культури, молоді та спорту Золотопотіцької селищної ради, який є окремою юридичною особою, хоча входить до загальної організаційної структури ради.

Також у складі ради діє постійна комісія з питань освіти, науки, культури, мови, прав національних меншин, міжнародного співробітництва, інформаційної політики, молоді, спорту та туризму, соціального захисту,

Таблиця 2.5 – Заплановані видатки селищного бюджету на культуру в 2023 році

Видатки на	Загальний фонд (грн)	Спеціальний фонд (грн)	Разом (грн)
Забезпечення діяльності бібліотек	1 079 100	-	1 079 100
Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів	1 587 650	10 120	1 597 770
Інші заходи в галузі культури і мистецтва	25 000	-	25 000
Загальна сума			2 701 870

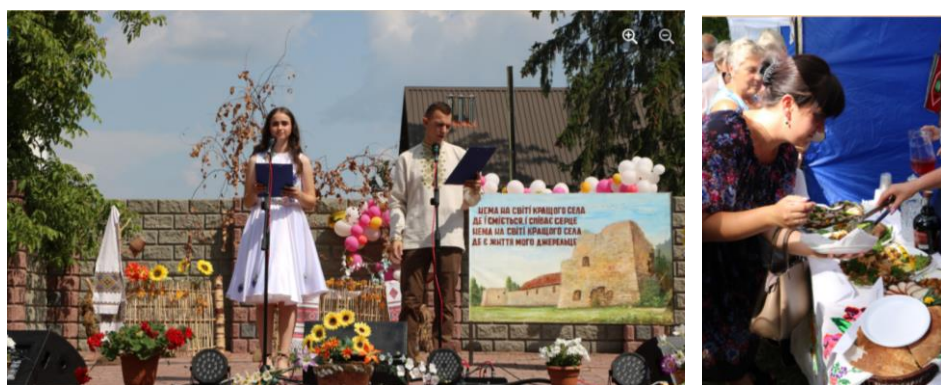
охорони здоров'я, материнства та дитинства, до функцій якої і належить підготовка висновків та рекомендацій з питань культури, контроль за виконанням програми та рішень ради, а також заходів передбачених іншими програмами та рішеннями ради з питань культури тощо.

Робочі місця в установах та організаціях, що функціонують у сфері культури, дають можливість мешканцям сіл бути працевлаштованими в громаді, тобто не їхати на роботу в великі міста чи закордон. Такими місцями в Золотопотіцькій громаді є 25 закладів культури, серед яких бібліотеки, клуби, будинок культури, музична школа, Центр позашкільної роботи з учнівською молоддю. У Золотопотіцькому ліцеї обладнано красназничий музей. Його бюджетування здійснюється також Золотопотіцькою селищною радою.

Виконавчим комітетом Золотопотіцької селищної ради організуються та проводяться святкові заходи, присвячені Дню Незалежності, Дню громади, цикл новорічно-Різдвяних свят, фольклорно-етнографічний фестиваль колядок та щедрівок, вшанування пам'яті героїв «Небесної Сотні», святкування дня захисту дитинства, та Дня матері, меморіальні заходи та урочистості до Покрови та створення УПА і багато інших культурно-масових заходів.

Золотопотіцька ТГ у центрі громади – Золотому Потоці – щороку проводить етно-гастрономічний фестиваль "Смак Золотого Потоку". Започаткований він у

2018 році. У 2019 організація проходила за підтримки Західноукраїнського ресурсного центру у рамках програми USAID DOBRE. Традиційно захід розпочинається з урочистої Літургії в церкві Святої Трійці. Після приїзду учасників на відкритому повітрі відбувається відкриття заходу, проводять ярмарок-виставку виробів народної творчості декоративно-ужиткового мистецтва, різноманітні майстер-класи, дегустації, концерт. Знані господині з сіл громади частують гостей колоритними кулінарними шедеврами, приготованими за особливими рецептами матерів та бабусь, які притаманні даній місцевості. Щоразу кількість страв перевищує 200. Після святкового концерту на закінчення фестивалю запалюють ватру (рис. 2.6, 2.7) [19, 20].

Рисунки 2.6, 2.7 – Фестиваль «Смак Золотого Поток»

У Золотопотіцькій громаді також відбувається захід «Від села до села з піснею та словом». У кожному селі проводяться виставки народних умільців, серед них вишивка, живопис, художня обробка дерева, проходять концерти [21].

Крім того в громаді до Дня Соборності України проводиться святковий конкурс-фестиваль «Молитва за Україну», в якому беруть участь вокально-хорові колективи. У 2019 цей конкурс мав особливе значення, оскільки сто років до того і відбулася ця значуща подія. Відділ освіти, культури, молоді та спорту Золотопотіцької селищної ради відзначив учасників почесними грамотами та подяками [21].

Щозими, починаючи з 2017 року, у Золотопотіцькій громаді під керівництвом відділу освіти, культури, молоді та спорту Золотопотіцької селищної

ради проходить фольклорно-етнографічний фестиваль колядок та щедрівок «Ой, радуйся земле!» (традиційно свято розпочинається Літургією), а щовесни конкурс духовної пісні [21].

У селах громади щороку відбуваються святкування Дня села, які організовують працівники клубів та ініціативні мешканці. Виступають на них з піснями та танцями як жителі села, так і жителі громади з інших сіл, також читають гуморески, поезію, зокрема авторські вірші, ставлять гумористичні сценки. Діти розважаються на атракціонах. Зазвичай ввечері після урочистої частини організатори заходу проводять вечір для молоді, танці.

Також регулярно в клубах проходять концерти до Дня Незалежності, Дня Конституції, Дня Матері та інших свят. Часто на вихідних чи на свята (обов'язково на храмові свята) є танцювальні вечори, жива музика.

Зважаючи на сьогоденню ситуацію, воєнний стан, у 2022 – 2023 роках порядок проведення таких заходів зазнав модифікації, та їх кількість в рази зменшилася, а культурні події, які проводяться зараз мають дещо інший характер, мету та значення. З огляду на сучасні умови, та необхідність підтримки наших військових та і взагалі кожного українця необхідним є проведення таких культурних заходів, що допомагають не зламатися морально, підтримують бойовий дух, дають сил йти вперед, надихають та спонукають до дій, підживлюють сили, ведуть до перемоги. Тепер особливо стали поширені благодійні заходи, кошти виручені на яких, спрямовуються на допомогу армії.

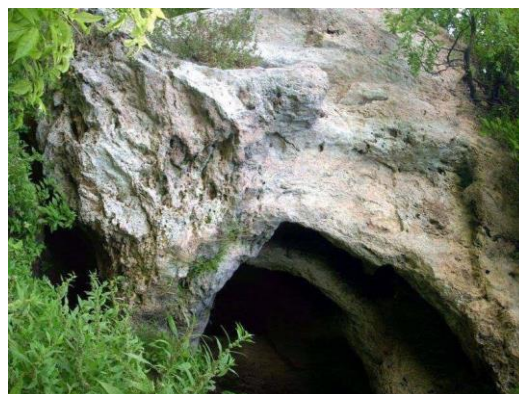
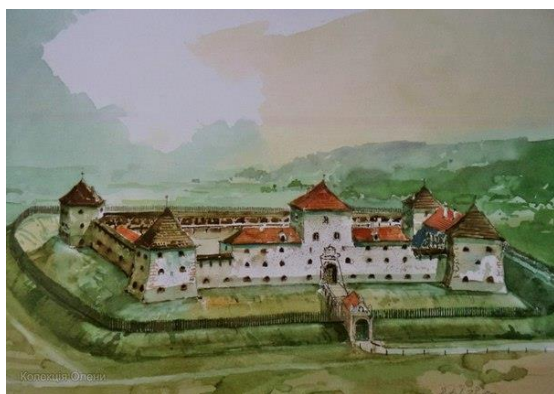
Бібліотеки-філії громади регулярно беруть участь у різноманітних марафонах та конкурсах, серед них Всеукраїнський марафон дитячого читання «Єднаймо душі словом Кобзаря» [21].

Також з метою формування ключових компетентностей особистості засобами козацько-лицарського виховання громадою щорічно проводиться військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Замовником програми є відділ освіти, культури, молоді та спорту, а виконавцем виконком Золотопотіцької селищної ради. Кошторис програми подано у додатку В.

Варто зазначити, що пандемія COVID-19 також внесла свої корективи та обмеження в культурне життя громади, але ці зміни були далеко не такими значними, як ті, що принесла війна. На думку багатьох, несвоєчасно зосереджувати багато уваги на аспекті культури і культурних заходів, але і зовсім не згадати про їх існування було б недоречно.

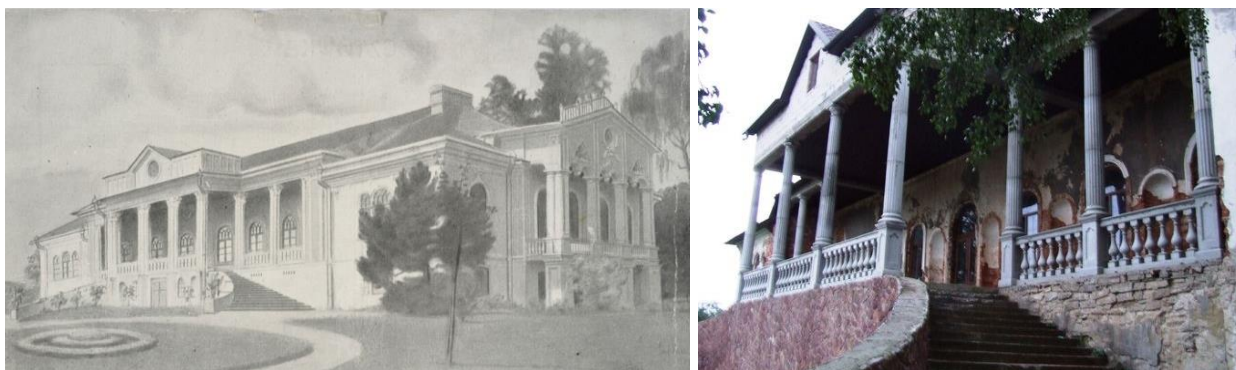
У 2019 році знятий промо-ролик Золотопотіцької громади, в якому зображується краса та велич тутешніх територій. Зокрема в ролику показаний Золотопотіцький замок – пам'ятка архітектури національного значення, головна садиба Потоцьких (рис. 2.8). Даний фортифікаційний комплекс збудований брацлавським воєводою Стефаном Потоцьким – одним з наймогутніших аристократів Речі Посполитої у XVI столітті у стилі Ренесанс. Український поет, прозаїк та перекладач Юрій Андрухович розповідає, що приїздить сюди надихнутися для своєї нової книги [22].

У селі Стінка на крутому березі Дністра у травертиновій скелі знаходиться природньо утворена печера, яка в язичницькі часи була святилищем, а згодом перетворилася на християнський храм. Згідно досліджень, у 10 столітті храм вже точно функціонував, науковці припускають, що ймовірно, що він виник набагато раніше. Оскільки у печері присутні як християнська символіка так і язичницькі знаки, цікавим є питання їхнього співіснування. Пам'ятка має вагомe значення для сакрального життя і культури (рис. 2.9) [23].

Рисунки 2.8, 2.9 – Золотопотіцький замок (художня реконструкція Збігнева Щепанека), Печерний храм у Стінці

Ще одна історична будівля, яка збудована у 1840 році за проектом італійського архітектора – Палац Гневоша (див. рис. 2.10, 2.11). У палаці розташовувалася велика бібліотека і колекція творів мистецтва, які під час Першої світової війни у 1918 році вивезено росіянами до Москви. Неймовірно привабливий вигляд пам'ятки був спотворений радянською владою (одягнений в стандартний для тодішньої політики сірий вигляд), та позбавлений розкішного вигляду. У 2019-2021 територіальною громадою було проведено реставрацію споруди та повернено парадний вигляд. Зараз у приміщенні палацу діє Центр позашкільної роботи з учнівською молоддю та ЦНАП, а також розміщується Золотопотіцька селищна рада [24, 25].

Рисунки 2.10, 2.11 – Палац Гневоша в Золотому Потюці

У Золотому Потюці розташований діючий костел Різдва Пресвятої Діви Марії та Святого Домініка, що є також пам'яткою архітектури місцевого значення (готика), фундований подружжям Потоцьких у 1634 році. Похованими у крипті костелу були Стефан, Ян та Якуб Потоцькі. Саркофаги мали вишукану оздобу: срібні свічники, надгробна хоругва прикрашена сріблом [25]. Костел у XVIII столітті відомим живописцем С. Строїнським був прикрашений фресками та мозаїками. Дуже неприємним фактом є те, що у 50 роках XX століття було тогочасною владою було зруйновано вежу, що зробило вигляд храму менш привабливим [26].

У селі Скоморохи є база відпочинку «Над Стрипою», на цій туристичній базі можна зняти готельний номер в етно стилі (див. рис. 2.12, 2.13). Тут можна відчути

дух українського минулого, його культуру, перенестися в ті часи. Завдяки цьому відвідувачі мають можливість бачити як колись українці жили насправді, елементи їхнього побуту, а не той навішаний радянською і російською пропагандою образ «відсталого, замурзаного, задрипаного» українського села. Цей своєрідний музей дає зрозуміти, що насправді українське автентичне це дійсно круто та стильно, демонструє необхідність розвитку знань про наше минуле і культуру – невід’ємну частина життя, яка є в кожного народу, те, чим жили наші предки і живемо зараз ми, відображати справжнє минуле українського побуту [27].

Рисунки 2.12, 2.13 – Номери у етно стилі на базі відпочинку «Над Стрипою»

На території громади були знайдені археологічні пам’ятки епохи пізнього палеоліту (Губин, Космирин, Скоморохи, Костільники), культури кулястих амфор, давньоруської культури (околиці с. Губин), трипільської культури (поблизу Золотого Поток), а також рештки мамонта (околиці с. Скоморохи) [26].

Серед митців громади є і художники. Жителі громади та гості мали змогу 18.07.2021 р. ознайомитися з роботами обдарованого молодого художника із с. Скоморохи Івана Марківа. Особливістю цієї виставки було те, що всі роботи виконані в техніці «малювання простим олівцем» (графіка) (рис. 2.14, 2.15) [21].

Рисунки 2.14, 2.15 – Роботи Івана Марківа

Також художником є житель громади Володимир Качуровський, котрий навчає малюванню інших (рис. 2.16, 2.17).

Багато людей в громаді мають літераторський талант. Серед них письменниця, педагогиня та науковиця Галина Гузовська-Корицька, що з села Скоморохи. Написала безліч книжок, в тому числі для дітей: «Кульбаба: дід чи баба?», «На сьомому небі від щастя», «Світ навколо нас», «Калинове намисто жіночої долі», «Де живе щастя: міські історії». Діти з довколишніх сіл з радістю відвідують її літературні читання та слухають цікаві історії [28].

Рисунки 2.16, 2.17 – «Зимовий ліс», «Борітеся – поборете!» Володимир Качуровський

Іван Ружицький є автором книги «Літопис Золотопотіцький». Книга має два томи. Перший том – це колективна спроба мешканців краю правдиво розповісти

про минувшину і сьогодення цього мальовничого куточка Тернопільщини, в другому – описано різні галузі життя, організації, культуру, відомих людей Золотого Потоку та довколишніх сіл, їхні здобутки і проблеми.

В поетичному руслі творять отець Петро Грушак з Возилова («У моєї долі звивиста дорога»), Василь Юзьків – лікар Золотопотіцької лікарні («Дума про дуба», «Клаптики-сентенції»), Богдан Грушак з Миколаївки («Молитва матерів», «Пам'яті одвічний океан»), Мар'яна Грушак – студентка з Губина («Чому?», «Щастя в тобі»), Роман Фецак з Золотого Потоку («Подорож у сни», «А ми не ангели з тобою»), Ганна Кравчук з Скоморох («Мої Скоморохи», «Скомороські традиції», «Моє життєве кредо», «Цілувала в житі») та інші. Їхні вірші публікуються в різноманітних групах в соціальних мережах, районних газетах, на ютуб-каналах, слухаються на концертах і т.п.

Про дану місцевість мешканці громади пишуть пісні: «Золотий потічок» Володимира Симака [29], «Золотий Потік» («Потік мій Потік Золотий у блакитнім вінку, ти мало добра побачив на своїм віку») Миколи Навроцького [30], «Скоморохи мої Скоморохи» та інші.

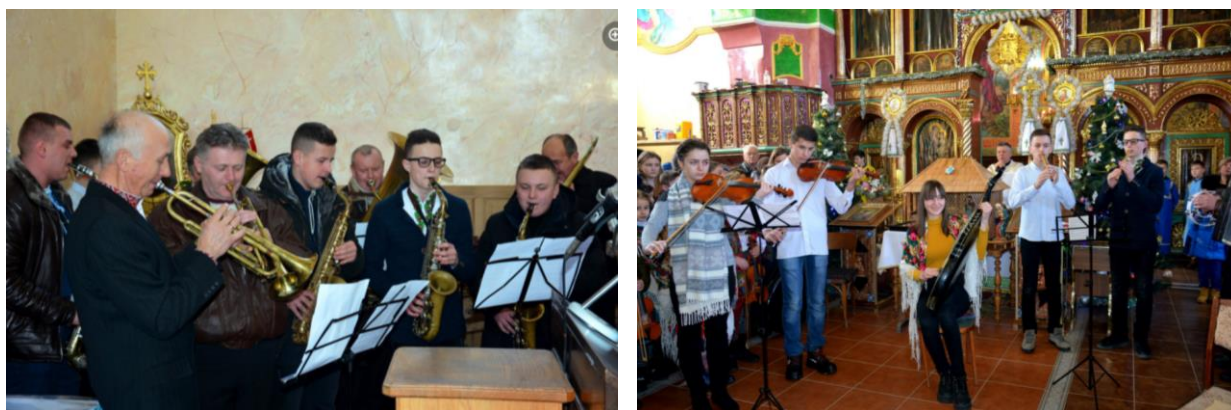
Внесок в культурне життя Золотопотіцької громади внесли не тільки її мешканці. Відомий поет Володимир Вихрущ, перебуваючи тут, надихнувся краєвидами й стилем життя та написав вірш «У Скоморохах» («Будь такою завжди») [31]. Ольга Тимофієва присвятила Золотому Потокові вірш «Моя колиска» [21].

На базі Золотопотіцької комунальної музичної школи відбуваються різноманітні конкурси та концерти. При школі працюють творчі колективи, серед них ансамблі сопілкарів, скрипалів, саксофоністів, вокально-жіночий ансамбль, різні дитячі та вчительські ансамблі, духовий оркестр. Вони активно беруть участь у різноманітних фестивалях, оглядах, олімпіадах, конкурсах, концертах. Виступають в Золотопотіцькій територіальній громаді та поза її межами.

Ансамбль «Соколяночки» з музичним супроводом Андрія Крисюка у січні 2022 року брав участь у Обласному святі зимового фольклору «Нова радість стала», що відбувався у Тернополі.

Особливо колоритним та святковим в громаді є святкування Різдвяних свят. Воно починається зі Святої вечері. Не залишається жодної людини, яка б не скуштувала Різдвяної куті. За давньою українською традицією тут ходять вертепи, колядують, засівають, щедрують, водять Маланку. Діти та молодь переодягаються: хлопці вдягають хустки, спідниці, фарбують щоки, дівчата перебираються на хлопців і від хати до хати йдуть колядою прославляти новонародженого Ісусика. Потім відбуваються різні Різдвяні концерти. А вкінці січня після різдвяних свят, завершуючи цикл – «Розколяда» – своєрідне прощання з колядою. Виступають як в будинку культури, так і в церквах (див. рис. 2.18, 2.19). В такому дійстві бере участь багато талантів з довколишніх сіл: різні колективи, ансамблі, хори, дуети, поширені сольні виступи.

Цьогоріч Різдвяні свята в громаді пройшли дещо інше ніж зазвичай, не було звиклих святкових прикрас та гірлянд, гучних забав, у всіх селах громади мешканці від хати до хати ходили з колядою, збираючи кошти, щоб підтримати військових. Дуже популярною при цьому стала колядка «Там во Бахмуті», в трохи зміненій інтерпретації ніж оригінал.

Рисунки 2.18, 2.19 – «Розколяда», Духовий оркестр та Ансамбль

У 2022 році відповідно до затвердженої селищною радою Програми забезпечення та проведення соціально-культурних заходів у Золотопотіцькій громаді було проведено такі заходи:

- Відзначення пам'ятних дат – протягом року.

- Зимовий фольклорно-етнографічний фестиваль колядок та щедрівок «Ой, радуйся земле!»
- До Дня Героїв Небесної Сотні
- Святковий концерт до дня матері
- Фотовиставка
- Святковий концерт до дня дитинства
- Малюнок на асфальті
- До дня Конституції України
- Святкування дня молоді
- Підготовка та проведення територіального фольклорного фестивалю «Ой на Івана, тай на купала!»
- Святкування дня громади
- Організація та проведення гастро-фестивалю «Смак Золотого Потoku» присвяченого Дню громади
- Організація та проведення святкувань до Дня Незалежності України
- Всеукраїнський день бібліотек
- Виставка квітів «Барви осені»
- Концерт до дня вчителя
- Меморіальні заходи, та концертна програма до св.Покрови та УПА
- Меморіальні заходи до Дня Гідності та Свободи
- Концерт до дня працівника культури
- Меморіальні заходи присв. жертвам голодомору
- Реалізація молодіжних проєктів: «Збережемо красу рідного краю», відкритий екологічний марафон «Чистий ліс».

Використання фінансових ресурсів на культурно-масові заходи, їх проведення визначені у цій програмі. За її допомогою кошти розподіляються планомірно, враховуючи потреби усіх суспільних груп, охоплюючи всі ланки соціально-культурного життя територіальної громади та реалізуючи таким чином основні завдання, що забезпечують вирішення суспільних проблем громади. Для кожного заходу розробляється кошторисний план закупівлі інвентарю

(Додаток В). Кошторисно-календарний план основних заходів щодо реалізації програми святкування визначних дат та державних свят Золотопотіцької ТГ у 2022 році подано у додатку Г.

У Золотопотіцькій територіальній громаді є ряд проблем, що безпосередньо негативно впливають на сферу культури. Серед них [32]:

- культурно-історичні пам'ятки громади знаходяться в незадовільному стані;
- громаді бракує значних коштів, необхідних для відновлення культурної та історичної спадщини;
- левова частка об'єктів культурно-історичної спадщини, які знаходяться поза повноваженнями селищної ради – недофінансовані;
- через віддаленість регіону та недостатньо розвинену інфраструктуру не було зацікавленості від зовнішніх інвесторів.

Культурна сфера, на жаль, є неперіоритетним напрямком фінансування селищною радою. Концентрація значних ресурсів бюджету спрямована на виконання пріоритетних цілей та завдань територіальної громади, визначених Стратегією розвитку, культура відіграє не провідне місце в цьому списку.

Проте є сильні сторони, які селищна рада може використати для розвитку сфери культури [32]:

- багата історія та різноманітна культура громади, яку доцільно використати як принаду для залучення та зацікавлення іноземних відвідувачів;
- самобутній історико-архітектурний потенціал Золотого Поток та сіл громади. Особливо об'єкт Національного заповідника «Замки Тернопілля» – руїни замку Потоцьких, а також палац Гнєвоша, різні пам'ятки сакрального та релігійного значення, зокрема Домініканський костел тощо;
- творчі мешканці громади.

Таким чином, культурне життя Золотопотіцької територіальної громади є цікавим, досить насиченим та різноманітним. Воно є невід'ємною частиною функціонування громади. Завдяки створеним організаційним механізмам на території Золотопотіцької ТГ залучаються всі категорії населення до відзначення державних та народних свят, заходів, забезпечується збереження історичних,

національних традицій, людей праці та громадян з активною життєвою позицією, котрі беруть участь в соціально культурному житті громади. Незважаючи на те, що селищна рада активно впроваджує різноманітні заходи в сфері культури на підконтрольній їй території, вагомю проблемою є недостатність фінансування багатьох аспектів цієї сфери через брак коштів, а також через воєнні дії на території України.

РОЗДІЛ 3

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ПОКРАЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ КУЛЬТУРИ В ЗОЛОТОПОТІЦЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

3.1 Формування стратегії розвитку культури як напрямку покращення функціонування культурної сфери в досліджуваній громаді

Для того, щоб культура громади розвивалася, недостатньо просто цього чекати, а необхідно вибудувати спільне бачення цього розвитку, визначити пріоритетні напрямки та завдання і, крок за кроком, докладаючи певних зусиль, рухатися вперед і розвиватися. Плану соціально-економічного та культурного розвитку громади мало для ефективного та цілісного функціонування культурної сфери та здійснення культурної діяльності, оскільки у ньому зовсім невелика увага приділена конкретно культурі. З метою розвитку даної галузі доцільно розробити окрему стратегію розвитку культури в територіальній громаді, визначивши в ній конкретні заходи, що позитивно вплинуть на розвиток даної сфери та принесуть користь громаді.

Стратегія розвитку культури – це передусім цілісний комплексний план, що виконує функцію так званої інструкції чи шляху для учасників культурного життя та культурної діяльності з спільною метою – визначення стратегічних напрямків, цілей, пріоритетів, конкретних заходів, що сприятимуть розвиткові в духовому, естетичному, творчому та соціальному розвитку мешканців Золотопотіцької громади.

При формуванні стратегії слід користуватися методичними рекомендаціями, які спільно із ініціативною проектом «SURGe» (міжнародна технічна допомога Уряду Канади) розробило Міністерство розвитку громад і територій. Відповідно до рекомендацій необхідним на всіх етапах планування стратегії є залучення мешканців громад.

Зобразимо схематично процес розробки даної стратегії (див. рис. 3.1).

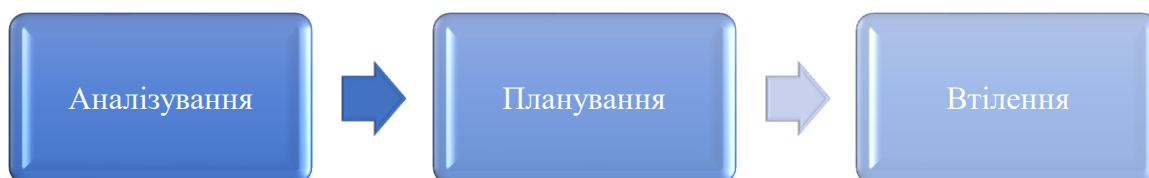

Рисунок 3.1 – Схема розробки Стратегії культурного розвитку

Етапи розробки стратегії розвитку культури Золотопотіцької громади подані на рисунку 3.2.

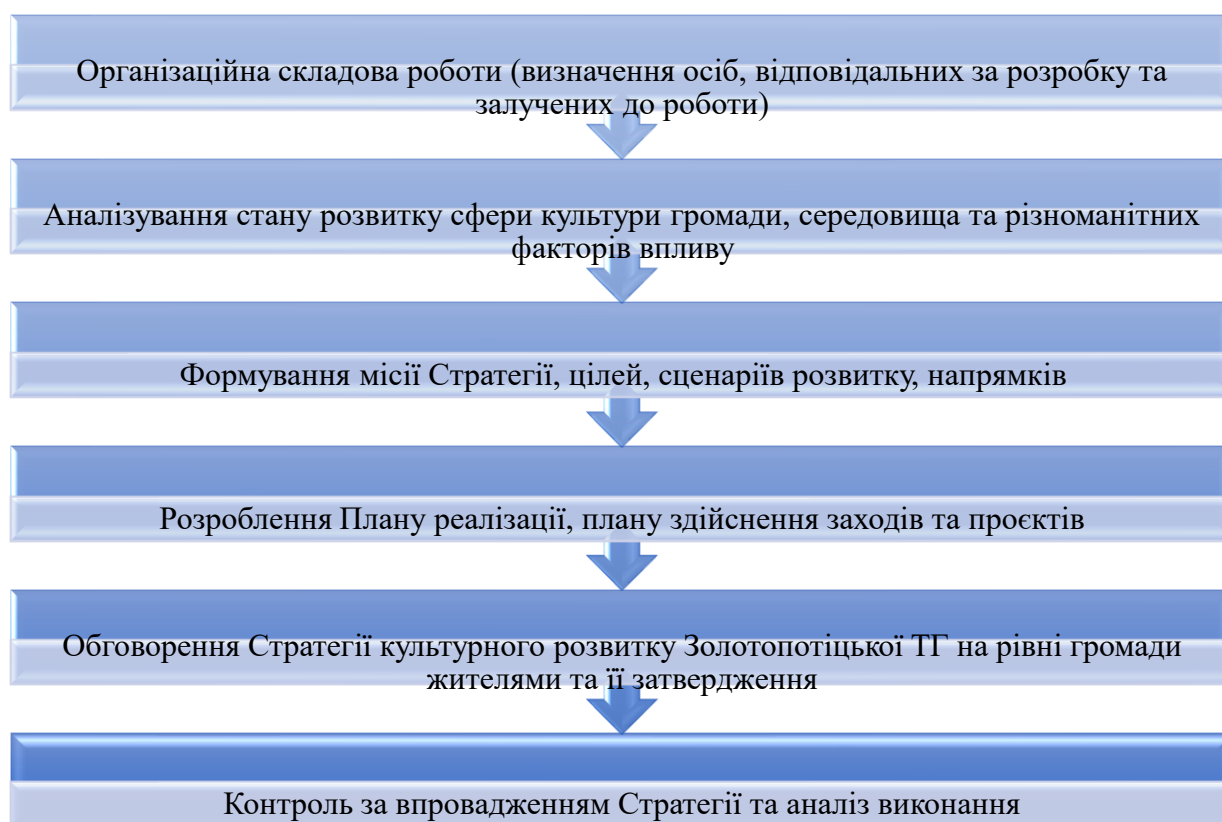

Рисунок 3.2 – Етапи розробки Стратегії культурного розвитку громади

На рисунку 3.3. подано заходи та проєкти, втілення яких ми пропонуємо внести до Стратегії культурного розвитку Золотопотіцької територіальної громади.

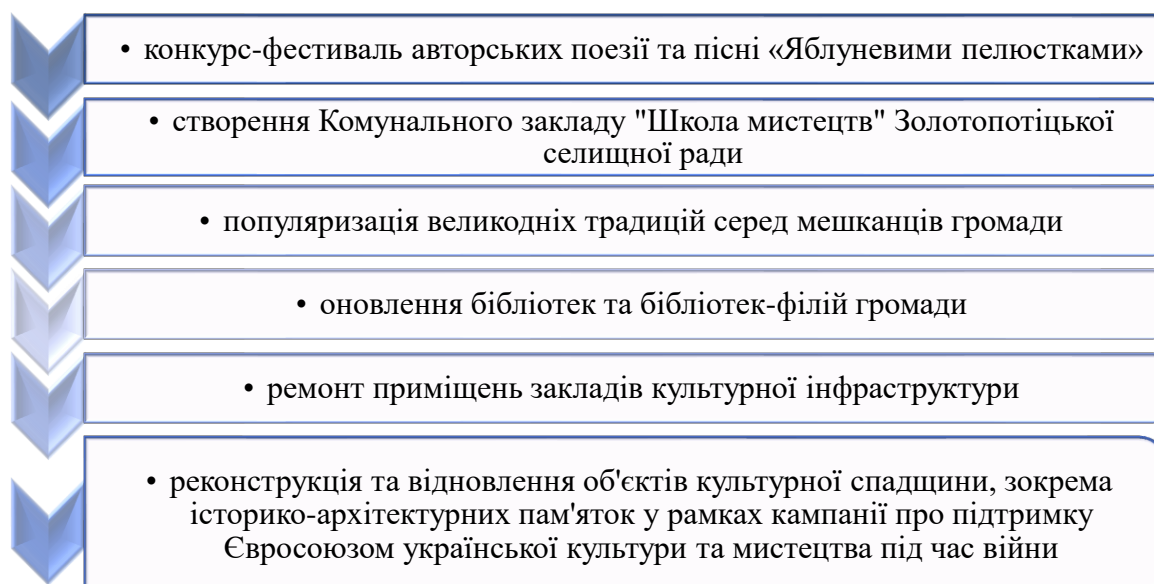

Рисунок 3.3 – Перелік заходів та проєктів стратегії культурного розвитку Золотопотіцької територіальної громади

Відомо, що у Золотопотіцькій територіальній громаді проживають дуже творчі та талановиті люди, багато з них пишуть поезію та пісні. Неприємним фактом є те, що багато з творчих мешканців закидають цю справу через відсутність вигоди чи через думку, що ця їхня діяльність є непотрібною суспільству та незатребувана в громаді. Творчий потенціал жителів Золотопотіцької громади потрібно розвивати і вигідно використовувати. Для зацікавлення жителів та заохочення їх до творчого розвитку доцільно організувати конкурс-фестиваль авторських поезії та прози «Яблуневими пелюстками». Проведення конкурс-фестивалю є такою гарною нагодою приємно та з користю провести час глядачам. Окрім того, конкурс матиме позитивний вплив на імідж Золотопотіцької ТГ, визнання серед інших громад, вабитиме туристів.

Пропонуємо місцем проведення конкурсу обрати смт. Золотий Потік через його зручне розташування, втілити його у літній період, це дасть змогу проводити на свіжому повітрі під відкритим небом та залучити більше учасників через період канікул та відпусток.

Конкурс складатиметься з двох номінацій (найкраща пісня, найкраща поезія) та двох етапів. На першому буде виступ всіх конкурсантів, а на другому – топ

десятки. Переможці отримають винагороду сумою 5 тис. грн кожен. Інші призові місця (2 і 3) будуть нагороджені смачними призами, всі учасники отримають грамоти за участь. Реєстрація учасників онлайн.

Після конкурсу пропонується проведення пікніку. Що допоможе згуртувати громаду.

Всю необхідну апаратуру пропонуємо взяти в Золотопотіцькому Будинку культури, та орендувати біотуалети.

У таблиці 3.1 подано приблизний кошторис витрат на проведення заходу. Вони складають 29700 грн.

Таблиця 3.1 – Кошторис витрат на проведення конкурсу-фестивалю авторських поезії та пісні «Яблуневими пелюстками» у смт. Золотий Потік

№з/п	Найменування видатків	Сума (грн.)
1	Святкове оформлення	2500
2	Призи для переможців	10000
3	Призи для конкурсантів, що посіли 2 і 3 місце	1000
4	Оренда біотуалетів (3 шт.)	5000
5	Оренда грилів для приготування страв	500
6	Продукти (овочі, м'ясо, спеції, печиво, напої тощо)	3000
7	Одноразовий посуд, серветки	700
8	Реклама заходу	4000
9	Інші організаційні витрати	3000
10	Разом:	29700

З метою залучення дітей до культурного життя громади пропонуємо відкрити заклад позашкільної освіти, у якому діти зможуть розвинути свої творчі здібності, естетично та духовно зростати, приносячи користь суспільству – «Школу мистецтв» Золотопотіцької селищної ради (детальніше див. підрозділ 3.2).

Дуже важливою складовою розвитку культурної сфери є популяризація великодніх традицій. Споконвіків у мешканці цих територій шанували традиції та звичаї предків. Гаївки проводяться майже всюди на Західній Україні під час

Великодніх свят. Це такі дитячо-молодіжні ігри та забави з піснями, що збереглися ще здавна та належали до весняних обрядових пісень, якими закликали весну, намагалися пробудити містичну силу природи [33]. Зараз вони перелилися в християнську культуру і не мають містичного сенсу. У Золотопотіцькій громаді також проводять гаївки, щоправда біля церков після Літургії на Великодні свята і це не так масово, як би хотілося.

З метою відродження та шанування давніх традицій, згуртування жителів, покращення іміджу громади та цікавого відпочинку пропонуємо проведення масових гаївок у кожному селі громади та флешмоб веснянок та гаївок.

Проведення заходу на місцях візьме на себе керівництво місцевих клубів і будинків культури (завідувачі та художні керівник), а також за можливістю і бажанням парохі парадій сіл громади.

Флешмоб буде запущено в онлайн-режимі: різноманітні відео та фото з гаївок люди публікуватимуть у соціальній мережі Facebook на сторінці громади.

Ще одним дуже важливим символом Великодня, який має місце у нас в Україні, є розписування яєць – писанкарство. Колись воно було невід’ємним елементом у кожній родині перед Святом Господнього Воскресіння і є невід’ємною частиною нашої культури [34]. Пропонуємо провести майстер-класи з писанкарства, запросити спеціалістів.

Для проведення заходу необхідно визначити, з яких етапів відбуватиметься підготовка (рис. 3.4), скласти графік проведення майстер-класів (його формування буде доцільним ближче до реалізації події) та розрахувати кошторис (табл. 3.2).

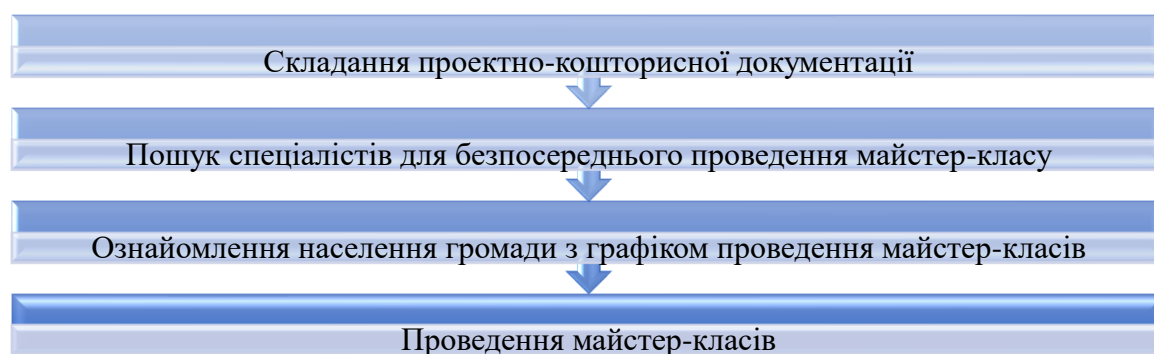

Рисунок 3.4 – Етапи втілення майстер-класу з писанкарства

Майстер-класи можна проводити у будинках культури, клубах та школах визначених заздалегідь, відповідно до можливостей і зручностей кожного села. Майстри відповідно до складеного графіка приїздитимуть на визначені місця.

Таблиця 3.2 – Приблизний кошторис майстер-класів писанкарства в Золотопотіцькій ТГ

Об'єкт витрат		Затрати, грн
Матеріали та приладдя	Яйця	3360
	Писачки	600
	Свічка	400
	Барвники	700
	Серветки	100
	Оцет	20
	Віск бджолиний	400
	Прості олівці	200
Проведення майстер-класу	Оплата майстрам	21000
	Довезення працівників	1000
Разом		27780

Слабкою стороною розвитку сфери культури також можна вважати те, що книжкові фонди бібліотек є застарілими, деякі з них перебувають у незадовільному стані, відсутнє сучасного обладнання бібліотек та іншого оснащення закладів культури, як наслідок низька участь молоді у даному виді культурної активності, а також кепський матеріально-технічний стан об'єктів культури – здебільшого проблеми з опаленням, слабкий доступ до Інтернету – негативно впливають на бажання мешканців сіл громади бути залученим та користуватися послугами таких закладів.

Насправді від стану бібліотек залежить багато, це зокрема доступ до забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів. Пропонуємо оновити книжний фонд у бібліотеках, зробити привабливішим їх зовнішній вигляд, налагодити хороший доступ до інтернету, а також можна зробити невеличкі комп'ютерні класи у їх приміщеннях (розмістити столи та дивани для зручної роботи за комп'ютером чи ноутбуком).

Для прикладу, пропонуємо проєкт з оновлення книжкового фонду Скомороської бібліотеки-філії та встановлення комп'ютерів. Втілення проєкту складатиметься з таких заходів, що подані на рисунку 3.5.

Рисунок 3.5 – Етапи проєкту оновлення Скомороської бібліотеки-філії та встановлення комп'ютерів

Втілення етапів необхідно зіставити з графіком їх виконання. У табл. 3.3 подано розрахунок коштів необхідних на виконання проєкту. Загальна сума складає 84300 грн.

Таблиця 3.3 - Необхідні кошти для виконання проєкту оновлення бібліотеки-філії с. Скоморохи

Об'єкт витрат	Затрати
Купівля нових книг	15 тис. грн.
Купівля комп'ютерів (1 ноутбук і 2 комп'ютери)	60 тис. грн.
Купівля комп'ютерних столів (2 од.) та журнальних столів (2 од.)	3 тис. грн.
Купівля дивану	4 тис. грн.
Купівля вазонів	300 грн.
Проведення інтернету	2 тис. грн.
Разом	84300 грн.

Втілення даного проєкту принесе багато позитивних результатів, а саме: якісне задоволення потреб читача; можливість використовувати інтернет-ресурси; створення для відвідувачів бібліотеки можливості роботи за комп'ютером; створення комфортних умов для відпочинку чи роботи з книгою та комп'ютером.

За минулі роки втілено вже низку проєктів з ремонту будівель соціальної сфери (дитсадки, школи), тепер на черзі ремонт приміщень, в яких діють заклади культури, проведення якісного опалення (будинки культури, клуби тощо). Як приклад є ремонт покрівлі Скомороського будинку культури, в якому також знаходиться і бібліотека.

Сама будівля збудована більше 60 років тому, а дах ремонтували востаннє у 80-х роках. Час та природні чинники негативно вплинули на технічний стан покрівлі (протікає → збільшуються витрати на енергоносії, підмочуються приміщення → пошкоджується матеріально-технічне забезпечення, виникає загроза замикання, створюються несприятливі умови для роботи, відпочинку тощо).

Основні етапи втілення проєкту зображено на рисунку 3.6. Відповідно до впровадження етапів буде створено графік їх здійснення. Вартість реалізації проєкту викладено у таблиці 3.4.

Рисунок 3.6 – Етапи здійснення ремонту покрівлі Будинку культури у с. Скоморохи

Результатом реалізація проекту капітального ремонту даху будівлі буде: запобігання нищенню майна; створення сприятливих умов для відпочинку читачів та відвідувачів; створення комфортних умов для роботи працівників; економія паливно-енергетичних ресурсів; привабливий естетичний вигляд.

Таблиці 3.4 – Необхідні кошти на виконання проекту ремонту покрівлі Будинку культури у с. Скоморохи

Об'єкт витрат	Затрати
Матеріали (профнастил і комплектуючі, пиломатеріали, гідробар'єр, ринви, підшалівка тощо)	350-400 тис. грн
Робота (заробітна плата працівникам)	150-200 тис. грн
Разом	500-600 тис. грн

З огляду на те, що деякі культурно-історичні пам'ятки громади знаходяться в незадовільному стані пропонуємо здійснити їхню реставрацію. Для прикладу відновлення Золотопотіцького замку – фортифікаційної споруди XVI-XVII століть, який, належачи до національного заповідника «Замки Тернопілля», є пам'яткою архітектури національного значення, можна здійснити в рамках європейської програми підтримки Євросоюзом української культури та мистецтва під час війни.

Дану кампанію з підтримки української культури і мистецтва ініціювало представництво Європейського союзу в Україні. Вона складається з двох напрямків: «Разом зберігаємо» («TogetherWePreserve») – спрямована на збереження та відновлення об'єктів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини (саме в цьому напрямку кампанії і пропонуємо брати участь), «Разом творимо» («TogetherWeCreate») – фокусується на підтримці українських митців, діячів культури, мистецтва тощо. Програма діє під загальним гаслом «Разом ми Європа» («TogetherWeAreEurope») [35].

Участь у кампанії гарна нагода відновити таку важливу історико-архітектурну пам'ятку Золотопотіцької територіальної громади за кошти програми.

Результати, які принесе реставрація Золотопотіцького замку подані на рисунку 3.7.

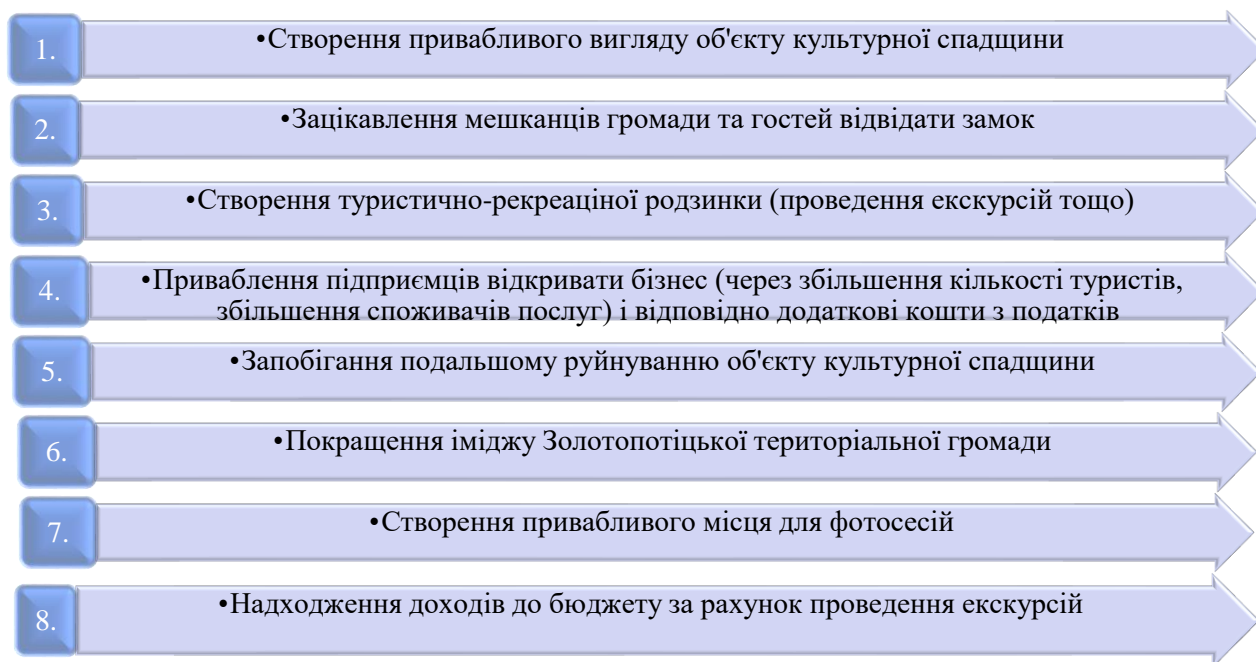

Рисунок 3.7 – Очікувані результати реставрації Золотопотіцького замку

Таким чином, впровадження Золотопотіцькою селищною радою Стратегії розвитку культури Золотопотіцької територіальної громади стане ефективним засобом покращення рівня культурної діяльності та стану культурної сфери у громаді. Також цей позитивний вплив на розвиток культури внесе різноманітність в життя мешканців та зацікавить гостей та сусідів громади, підсилить конкурентну силу Золотопотіцької ТГ в ряду інших громад Тернопільської області та України загалом.

3.2 Створення Комунального закладу «Школа мистецтв» Золотопотіцької селищної ради

Попри те, що життя громади через культурну призму є цікавим, все ж є проблеми, з якими необхідно боротися для кращого функціонування сфери культури та взагалі громади в цілому. Для цього необхідно залучати всі категорії населення до культурного життя та створювати умови для належного розвитку та виховання дітей в даному руслі, розвивати навички та вдосконалювати таланти.

З метою залучення дітей до культурного життя Золотопотіцької територіальної громади та забезпечення мистецького та культурного розвитку

мешканців громади пропонуємо відкрити школу мистецтв. Це дасть змогу окрім отримання дітьми повноцінної мистецької освіти розвивати та вдосконалити творче мислення, формувати вподобання та естетичні смаки, гармонійно поєднувати власні почуття. Школа стане початковим щаблем спеціальної освіти у мистецькому руслі, а також підвищить імідж територіальної громади та створить додаткові робочі місця для населення.

Створення даного закладу регламентується відповідно до низки Законів України, а саме: «Про місцеве самоврядування в Україні» (статті 26, 60), «Про освіту» (частина 2 стаття 21), «Про позашкільну освіту» (стаття 14), «Про культуру», Цивільного кодексу України (стаття 87), наказу Міністерства культури України «Про затвердження Положення про мистецьку школу».

Видом діяльності, якою займатиметься школа є освіта в сфері культури.

Відповідно до Закону України «Про освіту» комунальна установа початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад «Школа мистецтв» Золотопотіцької селищної ради матиме статус державного закладу освіти. Її засновник та власник майна – Золотопотіцька селищна рада, а відділ освіти, культури, молоді та спорту ради – уповноважений орган.

Навчання у школі здійснюватиметься в позаурочний час, щоб забезпечити якісне співіснування з загальноосвітніми закладами.

Свою діяльність школа здійснюватиме на основі такої нормативно-правової бази, яка подана на рисунку 3.8.

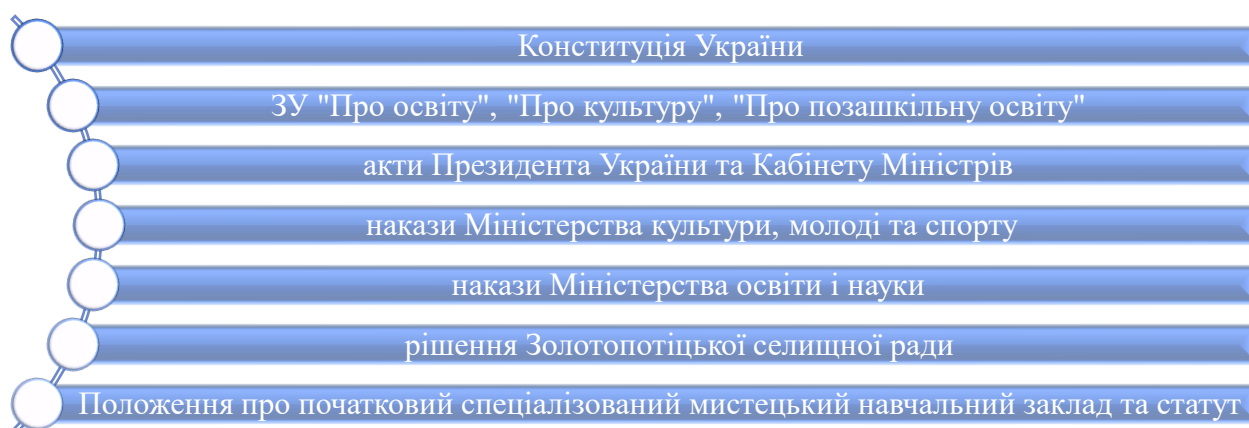

Рисунок 3.8 – Нормативно-правова база, якою у своїй діяльності керуватиметься «Школа мистецтв»

Основні завдання, які належать до компетенції школи:

- виховання українців;
- забезпечення вільного розвитку та плекання поваги особистості до національних цінностей, традицій та звичаїв українського народу, поваги до іноземних націй;
- прищеплення учням школи шанобливого ставлення до головного закону України – Конституції, прав людини, плекання любові до своєї Батьківщини, виховання почуття власної гідності в патріотичному дусі;
- мистецьке виховання підлітків та дітей;
- освіта різних вікових категорій населення різноманітних видів мистецтва (в переважній більшості дітей, юнацтва);
- формування засад для розвитку особистості в інтелектуальній та духовній сфері;
- сприяння самовизначенню у напрямку професії, допомога творчо реалізуватися;
- підтримка та розвиток здібних, талановитих, обдарованих дітей, молоді, шляхом залучення до навчання;
- забезпечення естетичних та духовних потреб населення.

Для виконання поставлених завдань, формування умов для розвитку здібностей дітей у школі створюватимуться різні відділення (хореографічні, художні, музичні, хорові тощо) та відділи.

Набір у школу здійснюватиметься дітей від п'яти років. Тривалість навчання залежить від програм обраних школою чи затверджених на національному рівні Міністерством культури, молоді та спорту. Здебільшого 6-8 років. Навчальний рік розпочинається з 1 вересня.

Навчальний процес передбачатиме такі форми роботи з учнями: індивідуальні та групові уроки, лекції, вікторини, виставки, екскурсії, репетиції, конкурси, фестивалі, концерти тощо.

Залежно від віку учнів тривалість уроків буде відрізнятися (рис 3.9).

5-6 років	6-7 років	старшого віку
• 30 хв	• 35 хв	• 45 хв

Рисунок 3.9 – Тривалість уроків в «Школі мистецтв» залежно від віку учнів

Перелік учасників навчально-виховного процесу в «Школі мистецтв» подані на рисунку 3.10.

Рисунок 3.10 – Учасники навчально-виховного процесу «Школи мистецтв»

Педагогічні працівники повинні відповідати певним вимогам, а саме: мати вищу педагогічну освіту чи іншу освіту передбачену родом занять, що належать до компетенції посади, має належний рівень підготовки відповідно до фаху, здоровий фізичний та психічний стан, а також високий рівень моральних якостей.

Керівництво школою мистецтв здійснюватиме директор. Він також повинен відповідати певним вимогам: бути громадянином України, мати вищу освіту (ступінь магістр), мати не менше трьох років стажу на керівній посаді. На посадою директор призначається селищним головою на п'ятирічний термін за результатами конкурсу.

Діяльність закладу у фінансово-господарській сфері здійснюється відповідно чинного законодавства та статуту. Статут Комунального закладу «Школа мистецтв» Золотопотіцької селищної ради затверджується рішенням сесії селищної ради.

Фінансування закладу здійснюється з селищного бюджету та з коштів плати за навчання у школі.

У таблиці 3.5 подано розміри плати за навчання у «Школі мистецтв» щомісячно. На безоплатній основі позашкільну освіту у закладі можуть здобувати такі категорії: діти-сироти, діти-інваліди, діти з багатодітних, малозабезпечених сімей та позбавлені батьківського піклування. Також рішенням селищної ради можуть встановлюватися додаткові пільги.

Таблиця 3.5 – Щомісячний розмір плати за навчання учнями «Школи мистецтв»

№з/п	Класи	Розмір плати, грн.
1	Акордеон	150
2	Бандура	155
3	Баян	150
4	Гітара	225
5	Сопілка	150
6	Фортепіано	225
7	Фольклорний ансамбль	135
8	Академічний спів	135
9	Хоровий спів	135
10	Хореографія	120

Штатну структуру «Школи мистецтв» подано у таблиці 3.6. Загальна кількість штатний посад складає 13 осіб.

Таблиця 3.6 – Штатний розпис «Школи мистецтв» Золотопотіцької селищної ради

№з/п	Назва посади	Кількість	Посадовий оклад, грн
1	Директор	1	8550
2	Заступник директора	1	7223
3	Бухгалтер	1	6768
4	Концертмейстер	1	7223
5	Викладач	9	7223

Розрахуємо річні витрати на оплату праці працівникам «Школи мистецтв» (формула 3.1). Вони складають 1137252 грн.

$$C = 12 * (8550 + 7223 + 6768 + 7223 + 7223 * 9) = 1137252 \text{ (грн)}, \quad (3.1)$$

де С – витрати на оплату праці.

Школа буде розташована у приміщенні Золотопотіцького будинку культури, витрати на оплату комунальних послуг будуть спільні з будинком культури, оскільки він також перебуває на балансі Золотопотіцької селищної ради.

Необхідні для проведення занять інструменти, які потрібно закупити, та витрати на їх купівлю подані у таблиці 3.7. Витрати складатимуть 221914 грн.

Таблиця 3.7 – Інструменти, які потрібно закупити для занять у школі

№з/п	Назва	Кількість	Вартість, грн
1	Акордеон	1	39840
2	Бандура	1	29 900
3	Баян	1	55000
4	Гітара	1	4000
5	Сопілка	2	1600
6	Фортепіано	1	31 679
7	Колонки	2	23600
8	Мікрофони	5	9995
9	Ноутбуки	2	26300
Разом			221 914

Школа мистецтв стане закладом, який водночас розвиватиме як творчий потенціал талановитих юних мешканців громади, так і культурний рівень громади, її діяльність у даній сфері. Вона буде важливим важелем, що рухатиме Золотопотіцьку територіальну громаду в напрямку надання якісних культурних послуг, забезпечить створення належних умов для гідного розвитку та виховання майбутнього покоління нашої громади, підніме імідж громади та привабливість проживання тут на щабель вище.

РОЗДІЛ 4

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

4.1 Актуальність безпеки життєдіяльності людини

Безпекою життєдіяльності називають науку, яка займається вивченням безпечної діяльності людини в середовищі її проживання та перебування у будь-яких її видах, охоплюючи різноманітні форми діяльності та процеси [36].

Вона актуальна у всі часи без виключення, оскільки завжди і всюди є важливими безпечні умови перебування, а особливо зараз, під час війни, яка відбувається на території нашої держави. Зараз часто бувають повітряні тривоги, необхідно знати, як правильно діяти, щоб убезпечити себе та оточуючих під час небезпеки можливих прильотів.

Під час повітряної тривоги потрібно діяти відповідно до розробленого штабом оборони алгоритму дій. Сигнал тривоги можемо почути і під час проведення культурних заходів чи перебуваючи у приміщеннях закладів культури. Відповідно до алгоритму дій необхідно спуститися в укриття. У таблиці 4.1 подано дані, щодо розміщення укриттів на території Золотопотіцької територіальної громади [37].

Таблиця 4.1 – Адреси укриттів у Золотопотіцькій ТГ

№з/п	Адреса	Будівля, в якій розміщується	Найменування органу, до сфери управління якого належить
1	2	3	4
1	Чортківський р-н с. Возилів, вул. Т. Шевченка, 28	ЗОШ І-ІІІ ст. с. Возилів	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
2	Чортківський р-н, смт.Золотий Потік, вул. Д.Галицького, 118	Дошкільний навчальний заклад смт. Золотий Потік	Відділ освіти, культури, молоді та спорту

Продовження таблиці 4.1

1	2	3	4
3	Чортківський р-н, смт.Золотий Потік, вул. Д.Галицького, 117	Адмінбудинк Золтопотіцької селищної ради смт.Золотий Потік	Золотопотіцька селищна рада
4	Чортківський р-н, с. Костільники, вул. Шкільна,1- а	ЗОШ I-II ст. с.Костільники	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
5	Чортківський р-н, с.Сновидів, вул. Нова, 2	ЗОШ I-III ст. с.Сновидів	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
6	Чортківський р-н, с.Соколів, вул. Шкільна, 2	ЗОШ I-III ст. с.Соколів	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
7	Чортківський р-н, с. Миколаївка, вул. Центральна	ЗОШ I-II ст. с. Миколаївка	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
8	Чортківський р-н, с. Скоморохи, вул. Центральна	Скомороський будинок культури	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
9	Чортківський р-н, с. Набережна, вул. Горішня, 34	ЗОШ I ст. с.Набережна	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
10	Чортківський р-н, смт.Золотий Потік, вул. Д.Галицького, 124	Адмінбудинк Золтопотіцької селищної ради смт.Золотий Потік	Золотопотіцька селищна рада
11	Чортківський р-н, с. Рублин, вул. Центральна	ЗОШ I ст. с. Рублин	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
12	Чортківський район, с. Стінка, вулиця Центральна, 26	ЗОШ I-III ст. с. Стінка	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
13	Чортківський район, с. Сновидів, вул. Гостинець	Сновидівський будинок культури	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
14	Чортківський р-н, с. Стінка, вул. Центральна, 26	Стінківський старостинський округ адмінбудинок	Золотопотіцька селищна рада
15	Чортківський р-н, смт. Золотий Потік, вул. Зелена, 1	ЗОШ I-III ступенів смт. Золотий Потік	Відділ освіти, культури, молоді та спорту
16	Чортківський р-н, смт. Золотий Потік, вулиця Лесі Українки, 77	Комунальне некомерційне підприємство Золотопотіцька міська лікарня	Золотопотіцька селищна рада

Також у кожного закладу, що здійснює свою діяльність у сфері культури є розроблені плани евакуації населення при можливій пожежі.

У Золотопотіцькій селищній раді створили новий підрозділ - сектор з цивільного захисту, інформаційної роботи та оборонної роботи, до компетенції якого і належить діяльність у сфері безпеки життєдіяльності, а також забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, інформаційної та оборонної роботи. До його складу входять дві штатні одиниці.

Відділ також розробляє різноманітні рекомендації дій, поради у випадках настання різноманітних надзвичайних чи інших проблемних ситуацій та інформує щодо населення.

На сайті громади розміщується необхідна інформація стосовно різноманітних аспектів діяльності в сфері безпеки життєдіяльності. Серед них дані про оповіщення населення, навчання дій при надзвичайних ситуаціях, евакуацію, пункт обігріву тощо.

В зимовий період під час постійних відключень світла дуже необхідними стали пункти обігріву. У Золотопотіцькій ТГ вони знаходились за адресами, що подані на рисунку 4.1.

Відповідно до наказу Тернопільської ОДА базовими навчальними закладами освіти з питань безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у Золотопотіцькій територіальній громаді є Золотопотіцька ЗОШ I-III ст. та Золотопотіцький дошкільний навчальний заклад (ясла-садок).

Також зважаючи на теперішню ситуацію при організації культурних заходів необхідно враховувати ймовірність повітряної тривоги, мати запасні плани дій, робити перерви, переносити чи скасовувати захід тощо.

Необхідно також забезпечувати безпеку на робочих місцях працівників закладів, що здійснюють свою діяльність у сфері культури. Відповідно до правил вони повинні на час повітряної тривоги йти в укриття, це ж мають робити і відвідувачі.

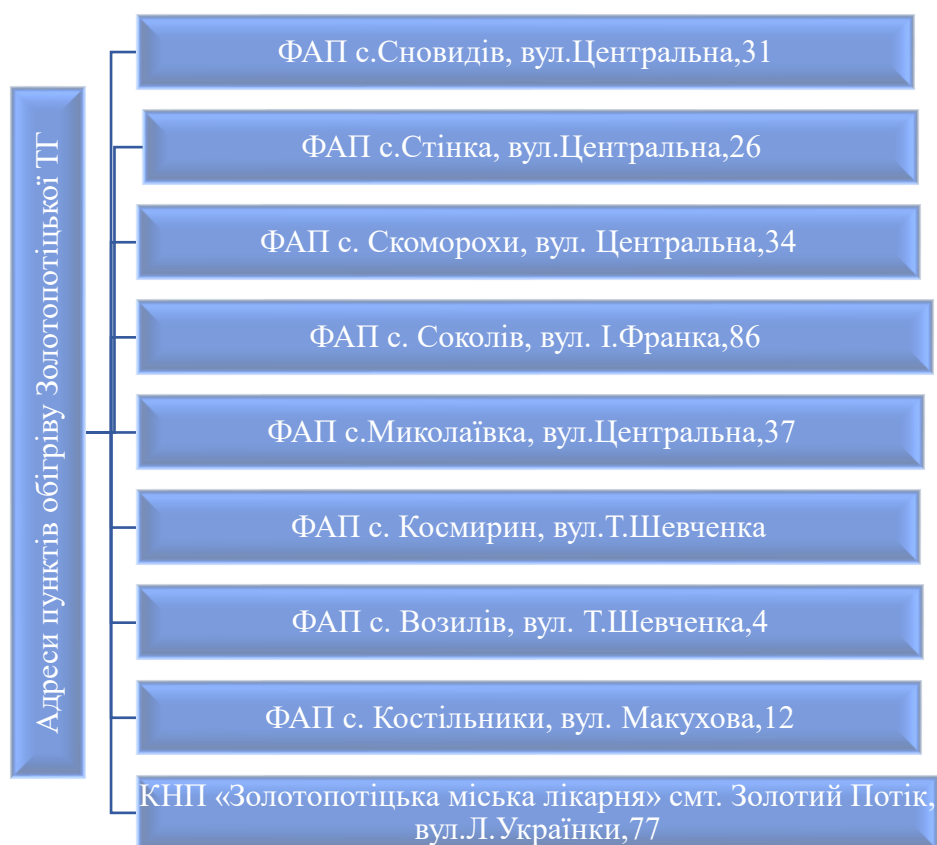

Рисунок 4.1 – Адреси пунктів обігріву у Золотопотіцькій територіальній громаді

4.2 Охорона праці в Золотопотіцькій селищній раді

Охороною праці називають систему, що спрямована на захист, збереження працездатності, здоров'я, життя людини при здійсненні трудової діяльності та на робочому місці. Вона складається з різноманітних заходів, що можуть і мають бути використані для забезпечення безпечної роботи працівників [38].

Вимоги та норми охорони праці закріплені на законодавчому рівні. У них визначені нормативна тривалість робочого дня, часу на працю та відпочинок, санітарні та гігієнічні правила та інше [38].

Порушення законодавчо визначених аспектів передбачає настання юридичної відповідальності, а саме: кримінальну, адміністративну та фінансову[39].

У Золотопотіцькій селищній раді працівники діють відповідно до затвердженої інструкції з охорони праці. В ній містяться інструкції щодо вступного інструктажу з питань охорони праці для працівників селищної ради, про заходи

пожежної безпеки в службових приміщеннях, по наданню першої долікарської медичної допомоги, щодо охорони праці при використанні електро побутових приладів, під час робіт на ПК, копіювальних апаратах, для водія легкового автомобіля тощо.

Також діяльність у сфері охорони праці в селищній раді регулюється згідно різноманітних положень, розпоряджень, програм, планів та графіків, затверджених селищною радою селищним головою.

Керівники відділів та секторів ради здійснюють організацію і контроль трудової діяльності своїх підлеглих відповідно до Закону України «Про охорону праці».

Оскільки кількість працівників у селищній раді перевищує 50, то в органі діє служба охорони праці. Її діяльність регламентується затвердженим на засіданні положенням, що розроблене відповідно до закріплених вимог.

Посадові особи селищної ради, які не пройшли інструктажі, навчання перевірки з охорони праці не мають права бути допущеними до роботи.

Усі працівники Золотопотіцької селищної ради зобов'язані дотримуватися вимог законодавства у сфері охорони праці.

У Золотопотіцькій селищній раді фінансове забезпечення охорони праці здійснюється за рахунок коштів селищного бюджету.

Варто зазначити, що окрім забезпечення охорони праці всередині установи, Золотопотіцька селищна рада також відповідно до наділених повноважень здійснює діяльність у галузі охорони праці на підпорядкованій їй території – у Золотопотіцькій територіальній громаді. Функції, що закріплені за даним органом місцевого самоврядування у цій сфері подані на рисунку 4.2.

Рисунок 4.2 – Функції Золотопотіцької селищної ради у галузі охорони праці

ВИСНОВКИ

Культура та культурна діяльність є рушійною силою для соціальної спільноти. Вони сприяють формуванню ідентичності та самосвідомості, передають цінності і традиції, сприяють соціальній коагуляції та формуванню спільнот, толерантності, а також впливають на економічний розвиток. Культурна діяльність є постійною та динамічною сферою, що спонукає людей до змін та особистого розвитку. Вона виступає як невичерпне джерело розваг, навчання та обміну досвідом, як на рівні держави, так і на рівні громади.

Внаслідок впровадження реформи децентралізації в Україні було утворено низку територіальних громад. Серед них і Золотопотіцька територіальна громада, що утворилася 2015 року, з адміністративним центром у смт. Золотий Потік.

Виборним представницьким органом місцевого самоврядування, який відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» представляє Золотопотіцьку територіальну громаду Чортківського району та здійснює від її імені та в її інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування, відповідальний за вирішення питань місцевого рівня є Золотопотіцька селищна рада.

Проаналізувавши діяльність Золотопотіцької територіальної громади у культурній сфері, можна зробити висновок, що громада дбає про розвиток культурного життя, збереження традицій (проведення різноманітних заходів, концертів, виставок, фестивалю, участь в марафонах тощо), але все ж часто діяльність ґрунтується на культурній спадщині предків та передбачає дії жителів за власною ініціативою.

Матеріально-технічна база та стан деяких приміщень культурної сфери потребують оновлення та ремонту. Хоча місцева влада поступово здійснює роботи з поліпшення умов та відновлення занедбаних приміщень, громада, яка об'єднана лише протягом останніх семи років, ще не здійснила багато планованих заходів.

Деякі об'єкти культурно-історичної спадщини потребують відновлення, проте його проведення стримує нестача коштів та воєнні дії.

Власне фінансування закладів культури громади здійснюється Золотопотіцькою селищною радою. У 2021 та 2022 роках на різноманітні аспекти діяльності у сфері культури органом було виділено 3 037 788 грн та 2 800 819 грн відповідно.

У культурному житті громади вже наявні зацікавлюючі та захоплюючі події, але цікаві й корисні оновлення та нові проекти беззаперечно будуть сприяти його подальшому розвитку, збагачуючи його, принесуть вагомий результати.

Дослідивши пріоритетні напрями покращення культурного життя, задля забезпечення ефективності функціонування Золотопотіцької територіальної громади у сфері культури було внесено пропозиції для розвитку. Серед них формування стратегії розвитку культури та в її межах втілення таких проєктів та заходів як:

- конкурс-фестиваль авторських поезії та пісні «Яблуневими пелюстками», що матиме позитивний вплив на імідж Золотопотіцької ТГ, визнання серед інших громад, вабитиме туристів, а також стане гарною нагодою для цікавого та корисного проведення часу глядачами;
- створення Комунального закладу "Школа мистецтв" Золотопотіцької селищної ради, що розвиватиме як творчий потенціал талановитих юних мешканців громади, так і культурний рівень громади, її діяльність у даній сфері, рухатиме громаду в напрямку надання якісних культурних послуг, забезпечить створення належних умов для гідного розвитку та виховання дітей тощо;
- популяризація великодніх традицій серед мешканців громади (проведення майстер-класу писанкарства, організація гаївок, флешмобу) з метою відродження та шанування давніх традицій, згуртування жителів, покращення іміджу громади та цікавого відпочинку;
- оновлення бібліотек та бібліотек-філій громади (ремонт бібліотеки с. Скоморохи), що дасть якісне задоволення потреб читача; можливість

- використовувати інтернет-ресурси; створення для відвідувачів бібліотеки можливості роботи за комп'ютером; створення комфортних умов для відпочинку чи роботи з книгою та комп'ютером;
- ремонт приміщень закладів культурної інфраструктури (Будинку культури с. Скоморохи), що спричинить запобігання нищенню майна; створення сприятливих умов для відпочинку читачів та відвідувачів; створення комфортних умов для роботи працівників; економія паливно-енергетичних ресурсів; привабливий естетичний вигляд;
 - реконструкція та відновлення об'єктів культурної спадщини, зокрема історико-архітектурних пам'яток у рамках кампанії про підтримку Євросоюзом української культури та мистецтва під час війни (відновлення Золотопотіцького замку), що збереже та відновить пам'ятку архітектури національного значення.

Таким чином, реалізувавши стратегію в сфері культури та запропоновані заходи в її межах, Золотопотіцька громада та Золотопотіцька селищна рада як її управлінський орган отримають значні покращення в сфері культури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Багатозначість поняття культури – Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10204/>
2. Лекція 1. Визначення культури. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/course/lecture-1>
3. Закон України «Про культуру». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 24. ст.168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
4. Музальов О. О. Культурологія : навчальний посібник. Львів : Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти НАНП України, 2012. 185 с.
5. Філіна А. П. Культурний простір: основні його види та культурна діяльність суспільства щодо задоволення соціокультурних потреб громадян. Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. 2016. Випуск 1 (6). С. 82-86. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=mvkfm_2016_1_18
6. Назаренко Ю. Децентралізація культури: проблеми та виклики реформи. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/detsentralizatsiia-kultury-problemy-ta-vyklyku-reformy>.
7. Сучасний сталий розвиток в сфері культури: зарубіжний досвід для України : монографія / Драгомирецька Н.М., Дружинін С.С., Думинська С.В., Жилавська Р.П., Ковальова Ю.В. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2019. 238 с.
8. Кравчук В. Розвиток культури в громаді. Актуальні проблеми сучасної науки та освіти (частина II): матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 20-21 січня 2022 року. Львів: Львівський науковий форум, 2022. 76 с. С. 12-13.

9. Концепція децентралізація в секторі культури. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported_content/news/doc_249672311/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8.pdf.
10. Фокус (не) на культуру? Як війна змінює культурний ландшафт Львова. URL: <https://www.prostir.ua/?news=fokus-ne-na-kulturu-yak-vijna-zminyuje-kulturnyj-landshaft-lvova>.
11. U-LEAD розповідає громадам про особливості діяльності закладів культури під час війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3481291-ulead-rozprovidae-gromadam-pro-osoblivosti-dialnosti-zakladiv-kulturi-pid-cas-vijni.html>.
12. Культура на часі. Як війна змінила сферу та що робити далі? URL: <https://lyuk.media/city/war-and-culture/>.
13. Через війну в Україні пошкоджені чи зруйновані близько 1,5 тисячі об'єктів культурної спадщини. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3667256-cerez-vijnu-v-ukraini-poskodzeni-ci-zrujnovani-blizko-15-tisaci-obektiv-kulturnoi-spadsini.html>.
14. Офіційний сайт Золотопотіцької територіальної громади. URL: <https://zolotopoticka-gromada.gov.ua/>.
15. Паспорт Золотопотіцької територіальної громади. URL: <https://zolotopoticka-gromada.gov.ua/pasport-gromadi-19-59-21-04-02-2016/>.
16. Про проект DESPRO. URL: <http://despro.org.ua/despro/project/>.
17. Стратегія розвитку Золотопотіцької об'єднаної територіальної громади на 2018-2026 роки. Золотий Потік: 2018, 89 с.
18. Селищний бюджет на 2023 рік. URL: <https://zolotopoticka-gromada.gov.ua/news/1673528682/>.

19. На Тернопільщині відбудеться етно-гастрономічний фестиваль. URL: <https://oblast-te.com.ua/na-ternopilshhyni-vidbudetsya-etno-gastronomichnyj-festyval/#>.
20. «Смак громади» – етногастрономічний фестиваль Золотопотіцької ОТГ, що на Тернопільщині. URL: <http://alextime.com.ua/smak-gromady-etnogastronomichnyj-festyval-zolotopotitskoyi-otg-shho-na-ternopilshhyni/>.
21. Золотопотіцький куш. URL: https://www.facebook.com/groups/716555055215620/?multi_permalink=1741895149348267.
22. Громада Золотого Потoku. Промо-ролик. 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rUwxI8zrhz4>.
23. Стінка – печерний храм над Дністром – РІСУ. URL: https://risu.ua/stinka-pecherniy-hram-nad-dnistrom_n92292.
24. Moje kresy. Potok Złoty - blask i zagłada | Nowa Trybuna Opolska. URL: <https://nto.pl/moje-kresy-potok-zloty-blask-i-zaglada/ar/4175885>.
25. Золотий потік - Архітектурні та природні пам'ятки України. URL: <https://landmarks.in.ua/oblast/ternopilska/potok-zloty>.
26. Козак М. М. Бучач : фотопутівник. За ред. П. М Бубній. Тернопіль, 2010, 63 с.
27. Номер в етно-стилі (від 1800 грн/ніч) - Над стрипою. URL: <https://nadstripoyu.com.ua/nomer-v-etno-stili/>
28. Галина Гузовська-Корицька. URL: <https://www.facebook.com/haluna.korytskaja>.
29. Золотий Потічок. URL: You Tube https://www.youtube.com/watch?v=PNwT_n2Giqk.
30. Микола Навроцький. Золотий Потік-006. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Rjkei7wqmkY>.
31. Скоморохи: Вихруш Володимир у Скоморохах. URL: http://zhnyborody.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=74:skomorokhy-vykhruhch-volodymyr-u-skomorokhakh&catid=138&Itemid=271.

32. План соціально-економічного і культурного розвитку Золотопотіцької селищної ради на 2021-2022 роки. URL: <https://zolotopoticka-gromada.gov.ua/plan-socialnoekonomichnogo-i-kulturnogo-rozvitku-zolotopotickoi-selischnoi-radi-na-20212022-roki-11-21-15-13-04-2022/>
33. Гаївки у Львові: погляд крізь час. URL: <https://culture.pl/ru/article/gaivki-u-lvovi-poglyad-kriz-chas>.
34. Майстер-клас з писанкарства. URL: <https://lihtaryk.com.ua/pisankarstvo/>.
35. «Разом зберігаємо. Разом творимо»: стартувала нова комунікаційна кампанія про підтримку Євросоюзом української культури та мистецтва під час війни | EEAS Website. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%C2%AB%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC-%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BE%C2%BB-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE_uk?channel=eu_delegation_to_ukraine_general_public_newsletter&date=2023-03-22&newsid=0&langid=uk&source=mail.
36. Актуальність безпеки життєдіяльності. Сталий розвиток людини. URL: <https://studfile.net/preview/5152269/>.
37. Укриття Золотопотіцької ТГ | ЗОЛОТОПОТІЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА. URL: <https://zolotopoticka-gromada.gov.ua/news/1665647889/>

38. Охорона праці — Вікіпедія. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96.
39. Охорона праці | Кадровий портал. URL:
https://vk24.ua/practical_work/okhorona-praci.

ДОДАТКИ